

Legalt skiljeförfarande i lagbaserade aktieinlösentvister

Emma Grönroos

Pro gradu –avhandling

Emma Grönroos

Handledare Dan Frände

November 2015

Juridiska fakulteten

Helsingfors universitet

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta - Juridiska fakulteten		Laitos/Institution– Department	
Tekijä/Författare – Author Emma Grönroos			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Legala skiljeförfaranden i lagbaserade aktieinlösentvister			
Oppiaine /Läroämne – Subject Prosessioikeus - Processrätt			
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu -avhandling		Aika/Datum – Month and year November 2015	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 73 s + XII + bilaga 1: 1 s
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Avhandlingen utgör en rättsdogmatisk studie av de processrättsliga aspekter som hänför sig till det lagstadgade skiljeförfarande, som föreskrivs i aktiebolagslagen (624/2006, ABL) 18 kap., det så kallade "legala skiljeförfarandet". Det legala skiljeförfarandet utgör primärt forum för sådana aktieinlösentvister, i vilka inlösenrätten istället för en civilrättslig disponeringsåtgärd, grundar sig på en bestämmelse i ABL. Avhandlingen inleds med att dessa så kallade lagbaserade inlösenrätter och deras bakomliggande motiv identifieras och systematiseras. De lagbaserade inlösenrätterna utgörs i huvudsak av de <i>exit</i> -rättigheter, som minoritetsaktieägarna under vissa omständigheter kan åberopa för att kontrollera sitt ekonomiska risktagande. Under vissa omständigheter möjliggör ABL även ett förfarande, där majoritetsaktieägaren vid ett innehav på över nio tiondelar av ett bolags aktier, erhåller rätt att lösa in resterande minoritetsaktier. Denna inlösenrätt kan realiserars även mot minoritetsaktieägarnas vilja, varvid förfarandet ska anses ha drag som liknar en form av expropriation. I avhandlingen diskuteras bland annat berättigandet av detta tvångsinlösen med beaktande av de egendomsskyddsfrågor som härmed aktualiseras.</p> <p>Enligt lag ska inlösentvister, som grundar sig på en dylik lagbaserad inlösenrätt, avgöras av skiljemän i legalt skiljeförfarande. Lagstiftarens motiv för att förordna att lagbaserade inlösentvister ska avgöras i ett skiljeförfarande utanför det statliga rättsmaskineriet granskas och evalueras. I avhandlingen granskas vidare vilka alternativa forum parterna eventuellt genom överenskommelse kan välja att hänskjuta sin tvist till, samt särskilt huruvida det legala skiljeförfarandet under vissa omständigheter kan utgöra exklusivt forum för tvisten. Syftet är särskilt att identifiera om, och under vilka omständigheter, en part med stöd av lag kan bli tvungen att bli part i ett rättskipningsförfarande utanför det traditionella, nationella domstolsväsendet.</p> <p>Det legala skiljeförfarandet skiljer sig på många sätt från det konventionella skiljeförfarandet, som baserar sig på en överenskommelse mellan tvistens parter. Dessa särdrag beror till dels på att det legala skiljeförfarandet är ett lagstadgat tvisteforum, men framförallt har dessa stadgats till skydd för inlösta minoritetsaktieägare. De processuella minoritetsskydds rättigheter, som inlösta aktieägare beviljas i det fall inlösenrätten grundar sig på en lagbestämmelse, är tvingande till minoritetsägarnas förmån. Jag argumenterar därmed, att det legala skiljeförfarandet, i brist på ett specifikt skiljeavtal varigenom den inlösta parten ger avkall på sina processuella minoritetsskydds rättigheter, enligt lag utgör ett exklusivt forum för lagbaserade inlösentvister. Härfter följer en redogörelse för denna processuella institution <i>de lege lata</i> i syfte att identifiera det legala skiljeförfarandet särdrag i förhållande till både en domstolsprövning och ett konventionellt skiljeförfarande.</p> <p>Det legala skiljeförfarandets mest säregna karaktäristika i förhållande till ett konventionellt skiljeförfarande utgörs av möjligheten att överklaga en legal skiljedom till Helsingfors tingsrätt på materiella grunder. Till följd av att den inlösende majoritetsaktieägaren i utgångspunkt står för det legala skiljeförfarandets kostnader, och till följd av det processrättsliga <i>reformatio in pejus</i> -förbudet, saknar den inlösta minoriteten enligt <i>de lege lata</i> incentiv för att låta bli att överklaga en legal skiljedom. Detta kan inte anses ändamålsenligt ur effektivitetssynpunkt. I avhandlingen diskuteras och utvärderas behovet av denna möjlighet till överklagan, särskilt i förhållande till rätten till rättvis rättegång enligt EMRK artikel 6. I ljuset av praxis från Europeiska människorättsdomstolen, föreslår jag att möjligheterna för att göra det legala skiljeförfarandet offentligt bör utredas. Härmed kunde det legala skiljeförfarandet uppfylla de konventionsenliga kraven på att utgöra rättvis rättegång. Detta skulle vidare möjliggöra att överklagandemöjligheten över legala skiljedomar slopas, varigenom effektivitets fördelar skulle uppnås då materiella frågorna relaterade till inlösen skulle avgöras slutligt av sakkunniga i en enda instans.</p> <p>I andra hand föreslår jag vissa nödvändiga ändringar i den nuvarande överklagandeinstitutionen. Ändamålsenligheten med att besvär gällande en legal skiljedom, som avkunnas av särskilda sakkunniga skiljemän, ska kunna överklagas på materiella grunder på tingsrättsnivå ifrågasätts. Jag framför <i>de lege ferenda</i> att såväl överklagan i enlighet med ABL och klander av legala skiljedomar på de formella grunder som anges i lagen om skiljeförfarande, ska hänvisas till att behandlas koncentrerat i en hovrätt.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Prosessioikeus, välimiesmenettely, legaalinen välimiesmenettely, lakisäätien välimiesmenettely, lunastusriita, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, processrätt, skiljeförfarande, legalt skiljeförfarande, lagstadgat skiljeförfarande, inlösentvist, rätt till rättvis rättegång			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

KÄLLFÖRTECKNING	IV
1 INLEDNING	1
1.1 ALLMÄNT.....	1
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	3
1.2.1 Begreppsanvändning.....	3
1.2.2 Hurdana tvister avgörs i legalt skiljeförfarande?	3
1.2.3 Alternativa forum för tvistlösning	4
1.2.4 Varför legalt skiljeförfarande?	4
1.2.5 Studie de lege lata och de lege ferenda.....	4
1.3 METOD	5
2 INLÖSEN AV AKTIER	7
2.1 ALLMÄNT.....	7
2.2 INLÖSEN RÄTT TILL FÖLJD AV CIVILRÄTTSLIGT HANDLANDE	7
2.3 LAGBASERAD INLÖSEN RÄTT	9
2.3.1 Allmänt.....	9
2.3.2 Lagbaserad inlösenrätt till följd av minoritetsaktieägarnas exit -rätt	9
2.3.2.1 Exit -rätt vid beslut om fusion eller delning	9
2.3.2.2 Exit -rätt vid en koncentration av bolagets ägande	10
2.3.2.3 Majoritetsägarens korresponderande inlösenkyldighet	11
2.3.3 Lagbaserad inlösenrätt till följd av majoritetsaktieägarens rätt till inlösen	12
2.3.3.1 Allmänt.....	12
2.3.3.2 Inlösenförfarandets tvånginlösenkaraktär	13
2.3.3.3 Föresättningar för tvångsinlösen.....	14
3 TVISTLÖSNINGSALTERNATIV VID LAGBASERADE INLÖSENTVISTER	18
3.1 TVIST GÄLLANDE EN LAGBASERAD INLÖSEN RÄTT	18
3.2 LEGALT SKILJEFÖRFARANDE SOM PRESUMERAT TVISTLÖSNINGSFORUM.....	19
3.3 DOMSTOL ETT UTESLUTET FORUM	20
3.4 KONVENTIONELLT SKILJEFÖRFARANDE ETT ALTERNATIVT FORUM	21
3.4.1 Förordnandet om legalt skiljeförfarande är i utgångspunkt tvingande	21
3.4.2 Konventionellt skiljeförfarande utgör ett alternativt forum i en föreliggande tvist.....	23
3.4.3 Åsidosättande av det legala skiljeförfarandet för en eventuell framtida tvist	24
3.4.3.1 Åsidosättande genom skiljeavtal.....	24
3.4.3.2 Åsidosättande genom en skiljeklausul i bolagsordningen	24
3.5 LEGALT SKILJEFÖRFARANDE SOM EXKLUSIVT FORUM	27
4 TVISTLÖSNING I KONVENTIONELLT SKILJEFÖRFARANDE	30
4.1 AVTALSBASERAD TVISTLÖSNING	30
4.1.1 Förhållande till rätten till rättvis rättegång.....	30
4.1.2 Parternas avtalade val av forum.....	32
4.1.3 Tvistlösning i ett dispositivt ärende.....	34
4.2 SNABB OCH FLEXIBEL TVISTLÖSNING.....	35
4.3 VERKSTÄLLBAR SKILJEDOM	35
4.4 ICKE-OFFENTLIGT	37
4.5 KOSTNADSFÖRDELNING MELLAN PARTERNA	38
4.6 KONVENTIONELLT SKILJEFÖRFARANDE SOM FORUM FÖR AKTIEINLÖSENTVISTER.....	39
5 TVISTLÖSNING I LEGALT SKILJEFÖRFARANDE.....	40
5.1 DESIGNERAT FORUM VID LAGBASERADE INLÖSENTVISTER.....	40
5.2 FÖREMÅLET FÖR TVISTEN I DET LEGALA SKILJEFÖRFARANDET	41
5.3 LEGALT SKILJEFÖRFARANDE SOM SKYDD FÖR MINORITETSAKTIEÄGARE	42

5.4	RÄTTSUTVECKLINGEN GÄLLANDE DET LEGALA SKILJEFÖRFARANDET	43
5.5	SÄRDRAG I FÖRHÅLLANDE TILL KONVENTIONELLT SKILJEFÖRFARANDE	46
5.5.1	<i>Skiljemännen utses oberoende av parterna</i>	46
5.5.2	<i>God man bevakar minoritetsrättigheterna</i>	48
5.5.3	<i>Det legala skiljeförfarandet inleds</i>	50
5.5.4	<i>Kostnadsfördelning och rätt till rättshjälp</i>	51
5.5.5	<i>Legal skiljedom kan överklagas på materiell grund</i>	53
6	ÖVERKLAGANDEINSTITUTIONENS ÄNDAMÅLSENLIGHET	54
6.1	BEHÖRIG DOMSTOL I FÖRSTA INSTANS	54
6.2	BEHÖRIG DOMSTOL I ANDRA INSTANS	56
6.3	ÖVERKLAGANDEMÖJLIGHETENS NÖDVÄNDIGHET	57
6.3.1	<i>Legalt skiljeförfarande som rättvis rättegång</i>	57
6.3.2	<i>Legalt skiljeförfarande som ett opartiskt och oavhängigt forum</i>	58
6.3.3	<i>Måste en legal skiljedom kunna överklagas på materiella grunder?</i>	58
6.3.4	<i>Bramelid och Malmström mot Sverige – ingen offentlig rättegång</i>	59
6.4	ÄNDAMÅLSENLIGHET UR ETT PROCESSEKONOMISKT PERSPEKTIV	62
6.5	ÄNDAMÅLSENLIGHETEN UR ETT RÄTTSKYDDSPERSPEKTIV	63
7	AVSLUTANDE AVVÄGANDEN DE LEGE FERENDA	67
7.1	SAMMANFATTNING OCH ANALYS	67
7.2	DET LEGALA SKILJEFÖRFARANDETS ÄNDAMÅLSENLIGHET I ALLMÄNHET	68
7.3	ÖVERKLAGANDEINSTITUTIONENS ÄNDAMÅLSENLIGHET I SYNNERHET	69
7.4	FÖRSLAG DE LEGE FERENDA	70
7.4.1	<i>Legal skiljedomar ska inte kunna överprövas i materiellt hänseende</i>	70
7.4.2	<i>En viss hovrätt ska utgöra exklusiv besvärinstans</i>	71
7.4.3	<i>Sammanfattning</i>	72

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag (624/2006)
ABL 1978	Aktiebolagslag (734/1978)
EMD	Europeiska människorättsdomstolen
EMRK	Europeiska människorättskonventionen
GL	Finlands grundlag (731/1999)
HD	Högsta domstolen
LSF	Lag om skiljeförfarande (967/1992)
NoABL	Lov om aksjeselskaper, LOV-1997-06-13-44
NoAABL	Lov om allmenaksjeselskaper, LOV-1997-06-13-45
RB	Rättegångs balk (4/1734)
SvABL	Sveriges aktiebolagslag (2005:551)
SvABL 1975	Sveriges aktiebolagslag (1975:1385)
VML	Värdepappersmarknadslag (746/2012)

KÄLLFÖRTECKNING

Lagstiftning

Aktiebolagslag (22/1895)

Aktiebolagslag (734/1978)

Aktiebolagslag (624/2006)

Finlands grundlag (731/1999)

Handelskammarlag (878/2002)

Konsumentskyddslag (38/1997)

Lag om advokater (496/1958)

Lag om andelslag (421/2013)

Lag om arbetsdomstolen (646/1974)

Lag om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter (603/1977)

Lag om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar (394/2011)

Lag om rättegång i marknadsdomstolen (100/2013)

Lag om skiljeförfarande (967/1992)

Lag om ändring av lagen om aktiebolag (145/1997)

Rättegångs Balk (4/1734)

Rättshjälpslag (257/2002)

Sparbankslag (1502/2001)

Upphovsrättslag (404/1961)

Vattenlag (5867/2011))

Värdepappersmarknadslag (746/2012)

Fördrag och reglementen

Centralhandelskammarens skiljedomsregler, 1.6.2013

Centralhandelskammarens regler för förenklat skiljeförfarande, 1.6.2013

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, ändrad genom protokoll nr 11 och 14 med protokoll nr 1, 4 6, 7, 12 och 13 (EMRK)

Konvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar New York, den 10 juni 1958 (New York -konventionen), länder som ratificerat konventionen <http://www.newyorkconvention.org/countries>, hämtat 24.10.2015

Förarbeten

RP 27/1977 Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till ny lagstiftning om aktiebolag

RP 202/1991 Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om skiljeförfarande samt vissa lagar som har samband med den

RP 109/2005 Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till ny lagstiftning om aktiebolag

RP 227/ 2009, Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till ändring av tingsrättslagen och bestämmelserna om vissa tingsrätters sakliga behörighet

RP 124/2012, Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagstiftning om marknadsdomstolen och rättegång i marknadsdomstolen

RP 185/2012, Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om andelslag och vissa lagar som har samband med den

RP 71/2013 Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av 18 kap. i aktiebolagslagen och av 5 och 6 § i handelskammerlagen

Betänkandet av arbetsgruppen för aktiebolagslagen 2003

Nordisk lagstiftning och förarbeten

Aktiebolagslag (2005:551, Sverige)

Aktiebolagslag (1975:1385, Sverige)

Lag om skiljemän (1929:145, Sverige)

Lov om aksjeselskpaer (LOV-1997-06-13-44, Norge)

Lov om allmenaksjeselskape (LOV-1997-06-13-45, Norge)

Regeringens proposition 2004/05:85 till ny aktiebolagslag, Sverige

Regeringens proposition 1975:103 med förslag till ny aktiebolagslag, mm., Sverige

Litteratur

Aarbakke m.fl.

Aarbakke Magnus, Aarbakke Asle, Knudsen Gudmund, Ofstad Tone och Skåre Jan: *Aksjeloven og allmennaksjeloven*, Universitetsforlaget, Oslo 2012

Autio

Autio, Anna-Liisa: *Lainkäyttö yritysten riidanratkaisussa*, Lakimiesliiton kustannus, Vanda 2014

Ervasti

Ervasti, Kaijus: *Konfliktit ja vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät*, i verket *Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumentelmät*, Werner Söderström Lakitieto Oy, Vanda 2001

Guttorm 2001

Guttorm, Aimo: *Välimesmenettely*, i verket *Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumentelmät*, Werner Söderström Lakitieto Oy, Vanda 2001

Guttorm 2005

Guttorm, Aimo: *Välimesmenettelyn pääpiirteet*, publicerat av Edita Publishing Oy på www.edilex.fi, 2005

Hansmann - Kraakman

Hansmann, Henry - Kraakman, Rainer: *Toward Unlimited Shareholder Liability for Corporate Torts*, The Yale Law Journal, Vol. 100, No 7, 1991, s. 1879-1934

Havansi 2004

Havansi, Erkki: *Näkökohtia legaalaisesta välimesmenettelystä*, i verket *Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä – Juhlajulkaisu Antti Jokela*, s. 47-62, Juridiska fakulteten vid Åbo Universitet 2004

Havansi 2012

Havansi, Erkki: *Välimesmenettely*, s. 1277-1309, i verket *Prosessioikeus*, Frände et. al. Sanoma Pro. Oy, 2012

Heuman

Heuman, Lars: *Skiljemannarätt*, Norstedts Juridik AB, Vällingby 2011

Jokela

Jokela, Antti: *Tuomioistuimet ja välimesmenettely*, Lakimies 1985, s. 510-524

Kaisanlahti

Kaisanlahti, Timo: *Osakkeenomistajan rajoitettu vastuu*, publicerad i verket Vesa Kanninen m.fl.: *Näkökulmia oikeustaloustieteeseen*, 1996

Koulu 2003

Koulu, Risto: *Kansainvälinen prosessioikeus pääpiirteittäin*, WSOY Lakitieto, Helsingfors 2003

Koulu 2008

Koulu, Risto: *Välityssopimus välimesmenettelyn perustana*, COMI och Edita Publishing Oy 2008, tillgängligt på <https://www.edilex.fi/kirjat/7028.pdf>, hämtat 25.10.2015

Koulu 2010

Koulu, Risto: *KKO 2010:30 Välituomion moite lakisääteisessä välimiesmenettelyssä*, s. 248-249, i verket Timonen, Pekka (red.) *KKO:n rtakaisut kommentein 2010 I*, Talentum, Helsingfors 2010

Kotiranta – Ylikantola

Kotiranta, Kai – Ylikantola, Timo: *Kansainvälisen välimiesmenettelyn salassapitovelvollisuudesta*, Defensor Legis 2/2005, s. 303- 330

Kyläkallio - Iiro - Kyläkallio

Kyläkallio, Juhani - Iiro, Olli - Kyläkallio, Kalle: *Osakeyhtiö I*, Edita Publishing Oy, 2012

Lappalainen 1995

Lappalainen, Juha: *Siviiliprosessioikeus I*, Lakimiesliiton kustannus, Helsingfors 1995

Lappalainen 2001

Lappalainen, Juha: *Siviiliprosessioikeus II*, Lakimiesliiton kustannus, Helsingfors 2001

Lappalainen 2012

Lappalainen, Juha: *Tuomioistuimen toimivalta siviiliasioissa*, i verket Frände m.fl., *Prosessioikeus*, Wsoy Pro, Helsingfors 2012

Lindell

Lindell, Bengt: *Civilprocessen - rättegång samt skiljeförfarande och medling*, Iustus Förlag, Uppsala 2012

Lindholm - Storå

Lindholm, Tomas - Storå, Jakob: *Är tvångsinlösen av börsbolags minoritetsägares aktier möjligt enligt aktiebolagslagens regler om fusion?*, JFT 4/2008, s. 417-436

Lindskog

Lindskog, Stefan: *Skiljeförfarande – en kommentar*, Norstedts Juridik AB, 2012

Länsineva

Länsineva, Pekka: *Omaisuuksensuoja (PL 15 §)*, i verket Hallberg m.fl., *Perusoikeudet*, Wsoy Pro, Helsingfors 2011

Mayson - French - Ryan

Mayson, Stephen - French, Derek - Ryan, Christopher: *Mayson, French & Ryan on Company Law*, 31st Edition 2014-2015, Oxford University Press

Mähönen - Villa 2010

Mähönen, Jukka - Villa, Seppo: *Osakeyhtiö III - Corporate governance*, Sanoma Pro Oy, Helsingfors 2010

Mähönen - Villa 2012

Mähönen, Jukka - Villa, Seppo: *Osakeyhtiö II - pääomarakenne ja rahoitus*, Sanoma Pro Oy, Helsingfors 2012

Mähönen - Villa 2015

Mähönen, Jukka - Villa, Seppo: *Osakeyhtiö I - Yleiset opit*, Talentum, Helsingfors 2015

Möller 1997

Möller, Gustav: *Välímiesmenettelyn perusteet*, Lakimiesliiton kustannus, Helsingfors 1997

Möller 1999

Möller, Gustav: *Om svensk och finländsk skiljedomsrätt – några jämförande reflektioner*, i verket *Festskrift till Ulf K. Nordenson* s. 313-333, Jure 1999

Möller 2008

Möller, Gustav: *International handbook on commercial arbitration – Chapter on Finland*, Kluwer Law International 2008

Nuolimaa

Nuolimaa, Risto: *Välímiesmenettelystä vähemmistöosakkeita pakkolunastaessa*, i verket *Juhlajulkaisu Pekka Hallberg 1944 - 12 / 6 - 2004*, s. 248-263, Jyväskylä 2004

Ovaska

Ovaska, Risto: *Välimiesmenettely - kansallinen ja kansainvälinen riidanratkaisukeino*, Edita Publishing Oy, Helsingfors 2007

Peltonen

Peltonen, Jukka: *Salaisuuksista välimiesmenettelyssä*, Defensor Legis 1/2005, s. 59-94

Pellonpää m.fl.

Pellonpää, Matti - Pölönen, Pasi - Tapanila, Antti - Gullans, Monica: *Euroopan ihmisoikeussopimus*, Talentum 2012

Pinna

Pinna, Andrea: *Réflexions sur l'arbitrage forcé*, Gazette du palais 14-16 december 2008, tillgängligt på http://www.researchgate.net/publication/259744892_Rflexions_sur_l'arbitrage_forc, hämtat 25.10.2015,

Pulkkinen

Pulkkinen, Pekka: i verket Airaksinen, Manne - Pulkkinen, Pekka - Rasinaho, Vesa; *Osakeyhtiölaki II*, Talentum, Helsinki 2010

Pönkä

Pönkä, Ville: *Osakkeen lunastaminen*, Talentum 2015

Rimali

Rimali, Essi: *Pörssiyhtiön vähemmistöosakkeen lunastushinnan määräytyminen - käyvän hinnan määrittämisen yhtenäistämistä osakeyhtiölaissa ja arvopaperimarkkinalaissa*, Oikeustiede-Jurisprudentia 2007:XL, s. 227-301

af Schultén

Schultén, af Gerard: *Osakeyhtiölain kommentaari II*, Talentum, Helsingfors 2004

Sillanpää

Sillanpää, Matti J.: *Skiljemannapraxis vid inlösen av minoritetsaktier i Finland*, Nordisk Tidskrift for Selskabsret 2002:1

Smits

Smits, Peter: *Artikel 6 EVRM en de civiele procedure*, Kluwer BV, Deventer, 2008

Taivalkoski

Taivalkoski, Petri: *Osakeyhtiölain mukaisesta vähemmistöosakkeiden lunastuksesta pörssiyhtiössä*, Defensor Legis 6/1998

Tulokas

Tulokas, Mikko: *Angående skiljeavtalets villkor*, Juridiska föreningens tidskrift 4-5/2011, s. 692-699

Turunen

Turunen, Santtu: *Välitystuomioiden julkisuudesta ja hyödyntämisestä*, Turunen, Santtu: *Välimiesmenettely lainkäyttönä ja lainkäytössä 2007*, s. 45-61, University of Helsinki Conflict Management Institute, Edita Prima Oy 2007

Vahtera

Vahtera, Veikko: *Osakeomistuksen riski ja sääntely*, Lakimiesliiton kustannus 2011

Viljanen

Viljanen, Veli-Pekka: *Perusoikeuksien rajoittaminen*, i verket Hallberg m.fl., *Perusoikeudet*, Wsoy Pro, Helsingfors 2011

Virolainen

Virolainen, Jyrki: *Prosessin päälajit ja tehtävät*, i verket Frände m.fl., *Prosessioikeus*, Wsoy Pro, Helsingfors 2012

Wilhelmsson

Wilhelmsson, Thomas: *Vakiosopimus*, Lakimiesliiton kustannus, Helsingfors 1995

Inhemsk och nordisk rättspraxis

HD 2013:84

HD 2001:11

HD 2010:30

NJA 1996, s. 293

Praxis från Europeiska människorättsdomstolen

Lithgow m.fl. mot Förenade kungariket, 8.7.1986

Bramelid och Malmström mot Sverige;

Ministerrådets beslut den 24 oktober 1984, Europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter

Beslut angående upptagande av ett mål till prövning, den 12 oktober 1982, Europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter

Nätkällor

Helsingforsregionens handelskammare,

KauppakamariTieto, Yhtiöoikeus H3, hämtat 15.10.2015, tillgängligt på <http://kauppakamaritieto.fi/fi/content/export/19347/>

Improving the Efficiency of Arbitration

Undersökning utförd av Advokatbyrå Krogerus Ab, 2015, tillgänglig på <http://www.krogerus.com/images/uploads/pdf/Improving-the-Efficiency-of-Arbitration.pdf>, hämtat 21.9.2015

Vetenskapstermbanken i Finland

Oikeustiede:pakkolunastus, hämtat 15.09.2015: (Exakt adress: <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:pakkolunastus>.)

Oikeustiede:reformatio in peius -kielto, hämtat 21.10.2015: (Exakt adress: [http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:reformatio in peius -kielto](http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:reformatio_in_peius_kielto))

1 INLEDNING

1.1 Allmänt

Då det uppstår en civilrättslig tvist, som inte kan lösas genom parternas inbördes förhandlingar, har rättssystemet lagt upp processregler för hur tvisten ska avgöras. Rättsprocessens viktigaste funktion är att ge enskilda en möjlighet att få sina rättigheter respektive skyldigheter fastslagna och realiserade, något som är avgörande för den enskildas rättsskydd.¹ I en civilprocess avgörs frågor som främst berör det horisontala förhållandet mellan enskilda² samt förekomsten och realiseringen av en privaträttslig förpliktelse mellan parterna. Statsmakten svarar för processen, och utövar i och med detta den dömande makten. För att de materiella rättsreglerna ska kunna realiserats förutsätts det att statsmaskineriet, domstolarna och de verkställande myndigheterna, vid behov genom tvång ska kunna genomdriva en dom i ett enskilt ärende.³ Civilprocessen har därmed en rättsskyddsfunktion, i och med att de materiella rättsregler som stiftats för att skydda rättsgoda som innehas av enskilda, genom dessa kan genomföras.⁴

Sådana tvister mellan enskilda, som inte kan lösas genom parternas inbördes förhandlingar, anförtros att avgöras av en utomstående, oberoende part.⁵ De processregler om hur dessa tvister ska avgöras medför att civilprocessen även har en konfliktlösningsfunktion.⁶ Tvister kan antingen avgöras av domare i ett domstolsförfarande, eller av en eller flera skiljemän i ett skiljeförfarande. Skillnaden mellan dessa två förfaranden är att det sistnämnda, skiljeförfarandet, i allmänhet grundar sig på parternas självständiga val av forum för tvisten.⁷ På skiljeförfaranden som avses äga rum i Finland tillämpas lagen om skiljeförfarande (967/1992, härafter LSF).

¹ Lindell, s. 22

² även offentliga rättssubjekt kan vara part i ett civilrättsligt förhållande, men utövar då inte offentlig makt

³ Lindell, s. 47

⁴ *ibid.*, s. 22 ff.

⁵ *Ervasti*, s. 21

⁶ *Virolainen*, s. 76

⁷ *Ervasti*, s. 21

Ett undantag till denna huvudregel utgörs av de så kallade lagstadgade skiljeförfarandena. Lagstiftaren har i vissa få slag av tvister ansett att tvisten ska avgöras av skiljemän i enlighet med närmare bestämmelser, vilka anges i respektive speciallag. Sådana processuella bestämmelser om lagstadgade skiljeförfaranden ingår till exempel i upphovsrättslagen (404/1961) 54 §, vattenlagen (587/2011) 8:7 och i aktiebolagslagen (624/2006, härefter ABL) 18 kap. Därtill ingår i till exempel i sparbankslagen 74 § 2 mom. (1502/2001) en hänvisningsnorm, som anger att tvistlösning relaterat till sagda bestämmelse ska avgöras i lagstadgat skiljeförfarande, i den ordning som föreskrivs i ABL 18 kap.

Till skillnad från det så kallade konventionella skiljeförfarandet⁸, som baserar sig på parternas överenskommelse om tvistlösning utanför de statliga domstolarna, baserar sig ett lagstadgat skiljeförfarande på lagstiftarens val av tvistlösningsmetod. Med andra ord saknar de lagstadgade skiljeförfarandena ett skiljeavtal som grund. Skiljeavtalet, anses traditionellt vara den mest utmärkande förutsättningen för det konventionella skiljeförfarandet.⁹ Denna utmärkande omständighet föranleder att de lagstadgade skiljeförfarandena har flera karaktärsdrag, genom vilka de skiljer sig från de karaktäristika, som traditionellt kännetecknar ett konventionellt skiljeförfarande.

Det lagstadgade skiljeförfarande, som sker i ordning med ABL utgör i praktiken den mest tillämpade formen av lagstadgat skiljeförfarande. I de fall man i rättsvetenskapen diskuterat lagstadgade skiljeförfaranden, har fokuset därmed välmotiverat legat på det aktiebolagsrättsliga lagstadgade skiljeförfarandet. Enligt ABL 24:4 ska vissa tvister gällande aktieinlösen, avgöras av skiljemän i enlighet med processreglerna i ABL 18 kap. De materiella aktiebolagsrättsliga frågor som avgörs i dessa skiljeförfaranden har studerats rätt grundligt av våra samfundsriktliga rättsvetare. Däremot har mindre uppmärksamhet lagts vid de rent processuella aspekterna av detta förfarande.¹⁰ Det aktiebolagsrättsliga skiljeförfarandet har flera särdrag, som väsentligen skiljer det från det

⁸ begreppet används etablerat för att särskilja det avtalsbaserade skiljeförfarandet från det lagstadgade förfarandet, se t.ex. *Lindell*, s. 611, *Heuman*, s. 21

⁹ *Möller 1997*, s. 3

¹⁰ Den senaste finländska artikeln som särskilt studerat processuella frågor relaterade till det legala skiljeförfarandet har publicerats av JD *Erkki Havansi*, professor emeritus i processrätt vid Helsingfors universitet för drygt tio år sedan år 2004, innan den nuvarande aktiebolagens ikraftträdande.

konventionella skiljeförfarandet. Bland dessa kan lyftas fram till exempel den omständighet, att en skiljedom som förkunnats i lagstadgat skiljeförfarande, går att överklaga. Särdragen är såpass betydande, att till exempel *Möller* välbefogat ifrågasatt, huruvida begreppet "skiljeförfarande", så som det i allmänhet uppfattas, överhuvudtaget lämpar sig för att beskriva förfarandet.¹¹

1.2 Syfte och frågeställning

1.2.1 Begreppsanvändning

Denna avhandling har i syfte att studera de särdrag, vilka väsentligen skiljer det aktiebolagsrättsliga skiljeförfarandet från vad som uppfattas som konventionellt skiljeförfarande. För att det i avhandlingen ska vara möjligt att undersöka dessa, behövs för det första ett begrepp för att särskilja det aktiebolagsrättsliga skiljeförfarandet från övriga lagstadgade skiljeförfaranden. I denna avhandling kommer jag att använda begreppet "*legalt skiljeförfarande*" för att uttryckligen hänvisa till skiljeförfarandet i enlighet med de processuella bestämmelser som anges i ABL 18 kap. Begreppet förekommer inte i lag, utan har myntats i rättsdoktrinen, i vilken det nästan uteslutande använts för att avse det aktiebolagsrättsliga lagstadgade skiljeförfarandet.¹² Härmed har jag ansett det motiverat att bibehålla det redan etablerade begreppet *legalt skiljeförfarande* för att avse dessa i min avhandling. Begreppet "*lagstadgat skiljeförfarande*" används i här som ett paraplybegrepp, som även omfattar övriga skiljeförfaranden, vilka grundar sig på bestämmelser i någon annan lag.

1.2.2 Hurdana tvister avgörs i legalt skiljeförfarande?

För att på ett ändamålsenligt sätt kunna studera det legala skiljeförfarandet och dess särdrag, krävs först en förståelse för hurdana slag av tvister, som kan komma att avgöras i det legala skiljeförfarandet. I *legalt skiljeförfarande* avgörs sådana aktieinlösentvister, i vilka inlösenrätten grundar sig på en lagbestämmelse, en här kallad "*lagbaserad inlösenrätt*". Jag inleder med en redogörelse för de omständigheter under vilka lagbaserad aktieinlösen kan komma i fråga. Denna redogörelse är relevant eftersom inlösen antingen kan ske frivilligt, då en aktieägare utnyttjar sin så kallade *exit* –rätt, eller ofrivilligt som tvångsinlösen, då

¹¹ *Möller 1997*, s. 3

¹² se t.ex. *Möller 1997*, s. 3, *Heuman*, s. 22, *Guttorm 2005*, s. 2

majoritetsaktieägaren erhåller en lagbaserad rätt att lösa in resterande aktier i ett bolag. Sådana tvister som gäller lösenbeloppet och förekomsten av en lagbaserad inlösenrätt, ska enligt ABL 24:4 avgöras i legalt skiljeförfarande. Det är alltså inte enbart tvistlösningsmetoden, utan även den omtvistade inlösenrätten i sig som är grundad i lag.

1.2.3 Alternativa forum för tvistlösning

Jag eftersträvar att undersöka, huruvida vårt rättssystem känner igen en sådan situation, där en enskild kan bli part i ett legalt skiljeförfarande, utan att själv på något sätt medverkat till valet av en utomstatlig rättskipningsmetod. Är det med andra ord möjligt att någon kan bli part i ett skiljeförfarande även emot sin vilja? Om detta är fallet, har vi alltså för handen en situation, där någon kan bli part i tvistlösning utanför det statliga domstolväsendet, utan någon som helst egen medverkan genom självständigt civilrättsligt rättshandlande. Det skulle innebära att den för ett skiljeförfarande i allmänhet mest avgörande förutsättningen – att tvistlösningen grundar sig på parternas överenskommelse, skiljeavtalet – saknas. Därtill aktualiseras även grundrättighetsfrågor, så som den enskildes rätt till rättvis rättegång och *access to court*¹³.

1.2.4 Varför legalt skiljeförfarande?

Med beaktande av dessa två väldigt grundläggande omständigheter, verkar det legala skiljeförfarandet *ex ante* vara en säregen av lagstiftaren konstruerad processform. Jag ämnar analysera vad konsekvenserna av detta är, genom att först redogöra för hur konventionellt, avtalsbaserat skiljeförfarande skiljer sig från domstolsprövning. Syftet är även att utreda på vilka grunder statsmakten överhuvudtaget gett vika på sitt maktmonopol genom att till en viss del godta en externalisering av den dömande makten. Genom att studera aktiebolagslagens förarbeten och tidigare lagstiftning, eftersträvar jag därefter att utläsa lagstiftarens syfte med att förordna att just dessa inlösentvister ska avgöras i skiljeförfarande.

1.2.5 Studie *de lege lata* och *de lege ferenda*

Avhandlingen studerar därefter *de lege lata* gällande det legala skiljeförfarandet. Här lämnar jag utan avseende den särreglering, som blir tillämplig ifall

¹³ *Havansi 2004*, s. 52-52

värdepappersmarknadslagen (746/2012, VML) tillämpas på det bolag, vars aktier är föremål för inlösenförfarandet. Denna avgränsning görs till följd av att denna särreglering i allt väsentligt hänför sig till de materiella aspekter, som avgörs i det legala skiljeförfarandet, vilka inte är av vidare intresse för denna avhandling.¹⁴ Avhandlingen avslutas med en sammanfattning av gjorda observationer samt en bedömning av det legala skiljeförfarandet ändamålsenlighet som institution och förslag *de lege ferenda*.

1.3 Metod

Då syftet är att studera en processrättslig institution, som så gott som uteslutande aktualiseras vid behandlingen av materiellt aktiebolagsrättsliga tvister, är avhandlingens ämne utpräglat tvärdisciplinärt. Med beaktande av att de materiella aktiebolagsrättsliga frågorna studerats rätt ingående i vår rättsdoktrin¹⁵, har det processuella perspektivet av det legala skiljeförfarandet väckt överraskande stort intresse hos inhemska rättsvetare.¹⁶ Rent materiella aktiebolagsrättsliga frågeställningar behandlas här medvetet ytligt och endast i den mån det är nödvändigt i syfte att illustrera de processuella aspekter, som hänför sig till den relaterade tvistlösningen.

Avhandlingen har utarbetats med utgång i traditionell rättsdogmatisk metod. Vid utvärderingen av regleringens ändamålsenlighet *de lege lata* och *de lege ferenda* har även rättsekonomisk metod utnyttjats. Avhandlingen utgör en studie och systematisering av gällande rätt och källmaterialet omfattar framförallt förarbeten, tidigare lagstiftning, inhemska artiklar och monografier. Till den del jag granskar det legala skiljeförfarandet, utgörs källmaterialet till stor del av verk med bolagsrättslig utfallspunkt, vilket förklaras av det svala intresset för frågan bland rättsvetare med processrättslig infallsvinkel.

Jag har även bekantat mig med relevant rättspraxis från de allmänna domstolarna, i de fall då de processuella aspekterna gällande lagstadgat skiljeförfarande har

¹⁴ se vidare gällande dessa, t.ex. *Rimali*

¹⁵ senast av Pönkä i "Osakkeen lunastaminen", som publicerades i juni 2015

¹⁶ *Havansi* 2004, s. 50

behandlats. Det har dock inte varit nödvändigt att i någon vidare mån bekanta sig med legala skiljedomar, eftersom de frågor som avgörs i dessa hänför sig till de materiella aspekterna av aktieinlösen, såsom fastställande av lösenbeloppets storlek, vilka uttryckligen avgränsats från avhandlingens präglad processrättsliga infallsvinkel. Istället har som underlag granskats statistik som förts av Centralhandelskammarens inlösningsnämnd under de fem senaste åren. Inlösningsnämnden har en här en central processroll, i och med att den har till uppgift att utse skiljemän till det legala skiljeförfarandet. Till följd av ämnets grundrättighetsaspekter, har det även varit nödvändigt att beakta Europeiska människorättsdomstolens (EMD) och kommissionens avgöranden. Till den del dessa har behandlats i utländsk doktrin, har även synpunkter som framställts av utländska rättsvetare granskats i viss mån.

Även i Sverige och i Norge har lagstiftaren ansett att inlösentvister till följd av en lagbaserad inlösenrätt ska avgöras i legalt skiljeförfarande, i den ordning som beskrivs i den svenska aktiebolagslagen (SvABL) 22 kap, respektive i skjønn¹⁷ enligt de norska loven om aksjeselskaper (NoABL) 4:26 och loven om allmenaksjeselskaper (NoAABL) 4:25. Härmed omfattar källmaterialet även tillämpliga delar av särskilt svensk och norsk rätt, dess förarbeten, doktrin och praxis. De processuella förordnandena i SvABL, NoABL och NoAABL gällande det legala skiljeförfarande vid aktiebolagsrättsliga inlösentvister motsvarar på många sätt bestämmelserna i ABL, varvid även dessa rättskällor kan tas i beaktande som auktoritativ rättskälla i de fall då inhemska rättskällor saknas. Europeiska unionens bolagslagstiftning saknar däremot bestämmelser om inlösen av minoritetsaktieägares aktier,¹⁸ varvid det inte har varit nödvändigt att i någon vidare mån granska bestämmelser på unionsnivå.

¹⁷ *Aarbakke m.fl.*, s. 307

¹⁸ RP 71/2013 rd, s. 6

2 INLÖSEN AV AKTIER

2.1 Allmänt

En aktie innebär en andel i ett aktiebolag. De rättigheter som aktien medför har traditionellt i doktrinen delats upp i förmögenhetsrättigheter och i förvaltningsrättigheter.¹⁹ Enligt ABL 1:5 är syftet med ett aktiebolags verksamhet i första hand att bereda vinst åt aktieägarna. Aktien innebär en förmögenhetsrättighet, i och med att den berättigar till en del av denna vinst och till en del av bolagets eventuella förmögenhet, som kvarstår efter att bolagets skulder betalats åt dess borgenärer²⁰. En aktieägare kan förvalta denna förmögenhetsrättighet genom att utöva den beslutanderätt som aktien i regel medför i bolaget. Den mest betydande förvaltningsrättigheten, utgörs av aktieägarens rätt att rösta vid bolagsstämman med det röstetal aktieinnehavet medför, och att därigenom utöva sin beslutanderätt som bolagets delägare. På bolagsstämman kan ägarna enligt ABL 5:3 utöva sina förvaltningsrättigheter, och bland annat påverka bolagets ledning genom att utse styrelse och besluta om ledningens ansvarsfrihet för redan fattade beslut.

2.2 Inlösenrätt till följd av civilrättsligt handlande

Under vissa omständigheter kan en aktie och därmed även de relaterade förmögenhets- och förvaltningsrättigheterna bli föremål för inlösen. Detta är fallet då det för någon uppstår en rätt att lösa in någon annans aktier, eller spegelvänt en rätt att kräva inlösen av de egna aktierna. Inlösenrätten kan antingen grunda sig på en civilrättslig handling som de berörda parterna vidtagit, eller följa direkt av en lagbestämmelse.

För det första kan en inlösenrätt vara *bolagsrättslig*. Detta är fallet om inlösenrätten grundar sig på en sådan inlösenklausul i bolagets bolagsordning som avses i ABL 3:7. Bolagsordningens bestämmelser uppkommer och ändras då aktieägarna utövar sina förvaltningsrättigheter på bolagsstämman, varvid den bolagsrättsliga inlösenrätten uppkommit genom aktieägarnas civilrättsliga handlande. Beslut om ändring av bolagsordningen fattas enligt ABL 5:27 med

¹⁹ *Kylläkallio - Iiro - Kyläkallio*, s. 177 - 178

²⁰ *ibid*, s. 177, 179

kvalificerad majoritet. Dessa civilrättsliga disponeringar medför att aktieägarna i utgångspunkt frivilligt förbundet sig till, och därmed godtagit, att möjliga inlösensituationer kan uppkomma i framtiden och att deras aktier och de relaterade rättigheterna därmed kan bli föremål för en inlösenrätt. För det andra kan en inlösenrätt vara *avtalsrättslig*, i de fall den grundar sig på ett avtal mellan aktieägarna. Dessa två inlösenrätter grundar sig på de berörda parternas frivilliga disponeringsåtgärder och åtaganden, vars syfte vanligtvis är att kontrollera bolagets ägandestruktur²¹.

Förekomsten av en bolagsrättslig inlösenrätt med stöd av en inlösenklausul, avgörs i första hand av styrelsen, som vid sitt beslutfattande är bunden av likställighetsprincipen i ABL 1:7.²² Om en inlösenberättigad aktieägare härvid anser att styrelsen begått ett fel, kan ägaren använda sig av de medel som ABL erbjuder för att hålla styrelsen ansvarig, och vid behov väcka klagomål vid allmän domstol i enlighet med RB 5:1. I enlighet med ABL 24:3 kan en tvist gällande en bolagsrättslig inlösenrätt genom en skiljeklausul i bolagsordningen hänvisas till att avgöras i skiljeförfarande. En sådan skiljeklausul är bindande samma sätt som ett skiljeavtal. Ett skiljeförfarande som grundar sig på ett skiljeavtal utgör ett konventionellt skiljeförfarande, inte ett legalt skiljeförfarande.

Ifall inlösenrätten grundar sig på en klausul i ett avtal mellan parterna, är inlösenrätten bindande *inter partes* på avtalsrättslig grund. Talan även i sådana avtalsrättsliga tvister ska i utgångspunkt avgöras i domstol, förutsatt att parterna inte kommit överens om en annan tvistlösningsmetod, så som till exempel skiljeförfarande. Om parterna genom en klausul i aktieägaravtalet eller genom ett separat skiljeavtal kommit överens om att tvisten ska avgöras i skiljeförfarande, är det även här frågan om ett sedvanligt skiljeavtal, som föranleder ett konventionellt skiljeförfarande i enlighet med LSF. Eftersom ett sådant inlösen, som grundar sig på en bolagsrättslig eller avtalsrättslig inlösenrätt, ska handläggas i konventionellt skiljeförfarande, är dessa inte av vidare intresse för denna avhandling, som uttryckligen har till avsikt att studera det legala skiljeförfarandet.

²¹ Pönkä, s. 192-193

²² *ibid*, s. 227

2.3 Lagbaserad inlösenrätt

2.3.1 Allmänt

En tredje situation då aktier kan bli föremål för inlösen uppstår, då det för någon uppstått en inlösenrätt som följer direkt av en lagbestämmelse, en här kallad lagbaserad inlösenrätt. ABL känner till fyra olika situationer vari en aktieägare kan erhålla en lagbaserad inlösenrätt. Till skillnad från ovan beskrivna grunder för inlösen, som uppkommit till följd av civilrättsliga handlande, ska tvister gällande förekomsten av en sådan lagbaserad inlösenrätt samt lösenbeloppets storlek i dessa inlösensituationer avgöras i legalt skiljeförfarande i enlighet med ABL 24:4. Härmed är dessa lagbaserade inlösenrätter av uttryckligt intresse för denna avhandling.

2.3.2 Lagbaserad inlösenrätt till följd av minoritetsaktieägarnas *exit* - rätt

2.3.2.1 *Exit* -rätt vid beslut om fusion eller delning

Tre av de fyra lagbaserade inlösenrätterna utgörs av minoritetsaktieägarnas frånträdande- eller *exit*-rätt, vilka utgör ett uttryck för de minoritetsskyddsregler som ingår i ABL. *Exit* -rätten innebär att minoritetsägare i vissa situationer erhåller en rätt att kräva att en majoritetsägare löser in deras aktieinnehav. *Exit* -rätten möjliggör ett sätt för en aktieägare att kontrollera sitt individuella potential för ekonomiskt risktagande, i och med att ägaren tryggas rätten att under i lag föreskrivna omständigheter utträda sin roll som bolagets delägare.²³ *Exit* -rätten är av väsentlig betydelse, då det utmärkande för aktiebolaget som bolagsform är att bolagets ägare i utgångspunkt inte kan hållas ansvariga för de förpliktelser som bolaget åtar sig.²⁴ Aktieägarnas risktagande är därmed direkt förknippat och begränsat till den investering de gjort i bolaget.

Aktiebolaget som bolagsform fördelar den ekonomiska verksamhetsrisken mellan bolagets ägare och bolagets andra intressenter, såsom bolagets borgenärer,²⁵

²³ *Vahtera*, s. 330 ff.

²⁴ *Kyläkallio - Iirola - Kyläkallio*, s. 49

²⁵ *Pönkä*, s. 26

vilket ger initiativ till företagsamhet.²⁶ Företagaren, eller bolagets grundare behöver alltså inte stå ensam ansvarig för de involverade ekonomiska riskerna med sin personliga förmögenhet, vilket möjliggör risktagande och främjar företagsamhet. Ur samhällets synvinkel skapar denna företagsamhet arbetsplatser, skatteintäkter och välfärd, vilket motiverar det allmänna behovet. Genom denna ansvarsbegränsning har aktiebolaget utvecklats till att bli den mest populära formen av bolag.²⁷

För det första kan en lagbaserad *exit* -rätt uppstå i samband med en fusion, så som beskrivs i ABL 16:13. Aktieägarna i det överlåtande bolaget kan på den bolagsstämma som beslutar om fusionen kräva inlösen av sina aktier, förutsatt att de motsatt sig fusionsbeslutet. För det andra, har aktieägare i det ursprungliga bolaget enligt ABL 17:13, motsvarande rätt att vid bolagets delning genom överlåtelse till ett verksamt bolag, kräva inlösen av sitt delningsvederlag på den bolagsstämma som beslutar om delningen. Även denna rätt att kräva inlösen, eller *exit*, förutsätter att aktieägaren i fråga motsatt sig delningsbeslutet. Både vid fusion och vid delning, förfaller rätten att kräva inlösen i de fall de inlösenberättigade inte vidtar åtgärder för att inleda inlösenförfarandet senast en månad efter den relevanta bolagsstämman.

I respektive omorganiseringssituation, innebär *exit* -rätterna välmotiverade rätter för minoritetsaktieägarna att undvika att bli ägare i ett nytt bolag, vilket kunde ha väldigt olika ägarstruktur och innebära ett ekonomiskt risktagande, som aktieägaren ifråga inte är villig att ta. Lagbestämmelserna anger inte *expressis verbis* att dessa handlar om minoritetsaktieägarnas rätt, men eftersom beslut om fusion och delning hör till bolagsstämmans kompetensområde, och eftersom beslut därom enligt ABL 5:27 ska fattas av bolagsstämmas kvalificerade majoritet, finns det inget tvivel om att *exit* -rättigheterna under ABL 16:13 och ABL 17:13 uttryckligen utgör rättigheter som tillkommer minoritetsaktieägare.

2.3.2.2 Exit -rätt vid en koncentration av bolagets ägande

Den tredje *exit* -rätten för minoritetsaktieägare ingår i ABL 18:3. Till skillnad från de två tidigare anförda *exit* -rätterna, är denna rätt uttryckligen förankrad till den inlösenberättigades position som minoritetsaktieägare. Om ägandet och därmed

²⁶ Hansmann - Kraakman, s. 1879 ff.

²⁷ Mähönen - Villa 2015, s. 1

kontrollen i ett bolag koncentreras till en enda aktieägare, så att denne innehar mer än nio tiondelar av bolagets samtliga aktier och röster, har de övriga aktieägarna rätt att kräva att majoritetsaktieägaren löser in deras aktieinnehav, och skapar därmed en inlösenkyldighet för majoritetsägaren.

Det att gränsen för ett kontrollerande aktieinnehav dras vid ett aktieinnehav på mer än nio tiondelar, föranleds av att denna gräns korresponderar med den gräns för ett aktieinnehav på en tiondel, som krävs för att minoriteten ska kunna utöva de minoritetsrättigheter som ABL föreskriver. Till dessa minoritetsrättigheter hör till exempel rätten enligt 13:7 att kräva utdelning eller enligt 5:4 att kräva extra bolagsstämma. Då minoritetsägare med under 10 % av aktierna inte längre kan utöva dessa rättigheter, är det utifrån deras rättskydd och deras riskhanteringsmöjligheter motiverat att de får en rätt att få sina aktier inlösta, och därigenom kan frånträda sin investering. Bolagsordningen kan inte avvika från bestämmelserna om inlösenrätt och -skyldighet till den del som syftet med bestämmelserna är att skydda minoritetsaktieägare.²⁸

Exit -rätten enligt ABL 18:3 skiljer sig från de två tidigare nämnda *exit* -rätterna även såtillvida, att den uppstår per automatik. *Exit* -rättens uppkomst kräver alltså inget aktivt agerande av den inlösenberättigade, så som att denne ska ha motsatt sig ett bolagsstämmbeslut och krävt inlösen vid bolagsstämman i fråga. Denna minoritetsägarnas rätt att kräva inlösen är latent, och det krävs att en minoritetsägare åberopar sagda rätt för att föranleda ett minoritetsinitierat inlösenförfarande. Till skillnad från den trettio dagars frist, som föreskrivs för inledande av ett inlösenförfarande till följd av *exit* -rätterna vid fusion eller delning, finns det ingen tidsfrist för när en minoritetsaktieägare ska framföra sitt eventuella inlösenanspråk, som grundar sig på en koncentration av beslutanderätten i bolaget.

2.3.2.3 Majoritetsägarens korresponderande inlösenkyldighet

Det bör noteras att minoritetsaktieägarnas *exit* -rätter spegelvänt innebär att det för majoritetsaktieägaren uppstår en skyldighet att lösa in minoritetsaktierna. Vid

²⁸ RP 109/2005 rd, s. 170

de *exit* -rätter, som uppstår till följd av att majoritetsägaren på bolagsstämman fattat beslut om fusion eller delning av bolaget, kan det inte anses oskäligt att ålägga majoritetsägarna denna skyldighet. I dessa fall uppstår ju inlösenkyldigheten endast genom majoritetsägarens medvetna handlande, i och med att majoritetsägaren vid bolagsstämman fattar beslut om bolagets omorganisering, trots minoritetsägarnas motsättning och deras åberopade *exit* -krav.

Vad gäller inlösenkyldigheten, som föranleds av en koncentration av bolagets ägandeförhållanden, uppstår denna skyldighet per automatik då en majoritetsägare ensamt eller tillsammans med bolag inom samma koncern, uppnår ett aktieinnehav på nio tiondelar av bolagets samtliga aktier. Inlösenkyldigheten inbegriper i och med detta ett tvångselement som riktas mot majoritetsägaren, i det fall minoritetsaktieägarna kräver inlösen med åberopande av sin *exit* -rätt. I och med att det svårligen går att föreställa sig omständigheter under vilka en enskild aktieägare skulle samla på sig ett aktieinnehav på över 90 % ofrivilligt eller av ren slump, måste detta tvångselement *de facto* endast anses vara skenbart.

2.3.3 Lagbaserad inlösenrätt till följd av majoritetsaktieägarens rätt till inlösen

2.3.3.1 Allmänt

Till skillnad från de två förstnämnda lagbestämmelserna, föreskriver ABL 18:3 även att en majoritetsaktieägare som innehar minst nio tiondelar av bolagets samtliga aktier och röster, erhåller en spegelvänd rätt att lösa in de övriga aktieägarnas aktier till gängse pris. Vid mätningen om huruvida denna gräns på nio tiondelar av aktieinnehavet uppfylls ska det faktiska, inte det formella aktieinnehavet beaktas. Sålunda har till exempel ett moderbolag som genom sina dotterbolag innehar över nio tiondelar av bolagets aktier och röster, inlösenkyldighet även om moderbolaget inte själv skulle äga några aktier i bolaget. Även denna rätt är latent, och föranleder inlösen bara ifall majoritetsaktieägaren åberopar den. Dock bör det noteras att en inlösenberättigad majoritetsägare enligt ABL 18: 2 är skyldig att utan dröjsmål underrätta bolaget om

att denne uppnått ett aktieinnehav, som berättigar att inlösa minoritetsaktierna. Detta föranleds av att minoritetsägare med under en tiondel av de totala aktierna och röster i bolaget samtidigt erhåller ovan beskrivna automatiska *exit*-rätt, vilken för majoritetsägaren medför en skyldighet att på begäran lösa in minoritetsaktierna. Försummelse av denna underrättelseplikt är kriminaliserat som aktiebolagsförseelse under ABL 25:2.

2.3.3.2 Inlösenförfarandets tvånginlösenkaraktär

Denna lagbaserade inlösenrätt vid en koncentration av aktieinnehavet, är olik till sin karaktär beroende på om de minoritetsaktieägare mot vilken rätten åberopas, motsätter sig inlösningsanspråket eller inte. Om den inlöste parten inte motsätter sig inlösen, och godtar det erbjudna lösenbeloppet inleds inget formellt inlösenförfarande, utan det är materiellt frågan om ett aktieköp²⁹. Situationen är dock en annan om den inlöste parten motsätter sig inlösen, antingen genom att bestrida att en inlösenrätt föreligger, eller genom att motsätta sig inlösen till erbjudet inlösenbelopp. Den inlösande parten kan då utöva sin inlösenrätt mot den inlösta partens vilja, vilket utgör ett undantag till den allmänna principen om omsättningsfrihet³⁰.

I sådant fall kan man i viss mån anse, att det i sak är frågan om tvångsinlösen³¹, eller expropriation av den motvilliges egendom, vilket aktualiserar grundrättighetsfrågor relaterade till egendomsskyddet. Frågan om aktieinlösen som en form av tvångsinlösen är en diskussion som mer än i Finland förts av svenska rättsvetare. SvABL 22:1 föreskriver en motsvarande rätt för en majoritetsaktieägare, som innehar mer än nio tiondelar av aktierna, att lösa in återstående aktier av de övriga aktieägarna. Sveriges Högsta domstol har i det så

²⁹ Pönkä, s. 591

³⁰ Nuolimaa, s. 250

³¹ gällande begreppsanvändningen, se till exempel *Lindholm - Storå*, s. 417, *Havansi 2004*, s. 49, *Nuolimaa*, s. 249. Inlösets tvångselement är av betydelse för diskussionen, huruvida någon helt utan egna civilrättsliga åtgärder kan bli part i ett legalt skiljeförfarande. Tvångsinlösenkaraktären diskuteras ändå inte vidare här, eftersom avhandlingens fokus ligger på det processregler som gäller vid lagbaserade aktieinlösentvister. Alternativa förhållningssätt som presenterats, är att aktiebolaget som bolagsform skulle utgöra ett slags "standardavtal", där ägarna vid tidpunkten för sitt aktieförvärv medvetet förbinder sig till tvångsinlösenbestämmelserna i ABL, se till exempel. *Wilhelmsson*, s. 30-37. Se *Bramelid och Malmström mot Sverige*, beslut 1982, s. 85, för ett avgörande där kommissionen avvisat tolkningen att parterna konkludent kan anses ha förbundit sig till lagbestämmelser på avtalsrättslig grund, se närmare nedan stycke 6.3.4.

kallade *Balken* -målet³² identifierat att denna rätt till inlösen av minoritetsaktier företer likheter med tvånginlösen, och har därmed poängterat att den som drabbas av inlösenförfarandet, liksom vid expropriation, ska försättas i samma ekonomiska läge som om åtgärden inte skett.

Bland annat med hänvisning till de domskäl, som anförts i *Balken* -målet, poängterade den svenska aktiebolagskommittén vid förberedelsen av den nya SvABL att expropriationsrättsligaprinciper ska tas i beaktande vid inlösen av minoritetsaktier. Detta motiverades bland annat utifrån att ett tvångsvist fränhändande av aktier inom ramen för ett inlösenförfarandet i praktiken ofta har samma innebörd som om egendomen fräntagits genom ren expropriation.³³ Även NoABL och NoAABL erkänner en majoritetsaktieägare³⁴, som erhåller mer än nio tiondelar av aktierna, en rätt att lösa in de kvarstående aktierna i bolaget. Liksom i Sverige har man även i Norge identifierat denna inlösenrätt som en tvångsinlösenrätt. Till skillnad från ABL och SvABL tillkännages denna tvångskaraktär direkt i lagtext genom att rubricera NoABL 4:26 och NoAABL 4:25 som "Tvungen overføring av aksjer i datterselskap".

2.3.3.3 Förutsättningar för tvångsinlösen

Ur ett grundrättighetsperspektiv ser jag flera likheter mellan majoritetsaktieägarens inlösenrätt och tvångsinlösen, och sluter mig därmed till den nordiska synvinkeln att betrakta majoritetsaktieägarens rätt att lösa in minoritetsaktieinnehavet som tvångsinlösen.³⁵ Detta aktualiserar att de egendomsskyddregler som följer av EMRK artikel 1 blir tillämpliga. Härmed ska tvångsaktieinlösen uppfylla de krav som uppställs ur ett grundrättighetsperspektiv. Om det grundrättighetstryggade egendomsskyddet stadgas i Finlands grundlag 15 §. GL 15 § förutsätter att expropriation endast får ske i) med stöd av lag, ii) med anledning av ett allmänt behov och iii) till full ersättning.

³² NJA 1996, s. 293

³³ Prop. 2004/05:85, s. 449

³⁴ till skillnad från ABL och SvABL, tillerkänner NoABL och NoAABL denna inlösenrätt endast åt ett moderbolag jämte dess dotterbolag, det vill säga endast åt juridiska personer

³⁵ i Finland har även t.ex. *Havansi* betraktat detta inlösenförfarande som ett tvångsinlösen, se *Havansi* 2004, s. 49

Om expropriation av en annan än i 2 § lagen om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter (603/1977) avsedd rättighet stadgas *ad hoc* genom speciallag.³⁶ Om man betraktar majoritetsaktieägarens inlösenrätt i ABL som tvångsinlösen, utgör ABL en sådan speciallag i och med bestämmelserna om lagbaserad aktieinlösen. Då ABL stadgar om de förutsättningar under vilka inlösen är möjligt, uppfylls den första förutsättningen om att expropriation ur ett grundrättighetsperspektiv endast kan grunda sig på en norm på lagnivå.

För det andra får expropriation enligt de grundläggande egendomsskyddsbestämmelserna endast ske till följd av ett allmänt behov. Såväl offentliga som privata subjekt kan fungera som mottagare av egendom vid expropriation.³⁷ Då ABL utgör en speciallag om rätt till expropriation ska det allmänna behovet för egendomens expropriation motiveras i lagens förarbeten.³⁸ Lagstiftaren har i sig inte i lagberedningen karakteriserat lagbaserade aktieinlösesituationer som tvångsinlösen, varvid det saknas uttryckliga motiveringar för varför ett allmänt behov för expropriation föreligger. Dessa måste därmed utläsas ur mer allmänt formulerade motiveringar för de sagda lagrummen.

Enligt förarbetena till ABL motsvarar motiven för majoritetsägarens lagbaserade inlösenrätt de som anförts vid beredelsen av den tidigare aktiebolagslagen från 1978³⁹. Dessa motiv beaktade i och för sig endast koncerninterna inlösesituationer, där ett moderbolag med majoritetsaktieinnehav avsåg att lösa in övriga aktieägare aktieinnehav i ett dotterbolag, men redogörs för här *mutatis mutandis* med beaktande av att inlösaren från och med lagändringen 145/1997 kan vara såväl en fysisk som en juridisk person. Enligt förarbetena till ABL 1978 föranleds behovet av att möjliggöra inlösen av minoritetsaktierna framförallt av de intressekonflikter som vanligen föreligger mellan majoritets- och minoritetsägare i ett bolag. Majoritetsaktieägaren kan utöva full kontroll över bolaget, utan att

³⁶ *Vetenskapstermbanken i Finland 15.09.2015: Oikeustiede:pakkolunastus*. Laghänvisningen avser ägande- och därmed jämförbar rätt till fastighet eller annat jord- eller vattenområde samt till dem hörande byggnad eller konstruktion eller nyttjande-, servituts-, lösgörnings- och med dessa jämförbar rätt till annan tillhörig fastighet eller annat jord- eller vattenområde samt byggnad och konstruktion.

³⁷ *Länsineva*, s. 580

³⁸ *Vetenskapstermbanken i Finland 15.09.2015: Oikeustiede:pakkolunastus*

³⁹ RP 109/2005 rd, s. 170

behöva ta minoritetsaktieägarnas möjliga motsatta intressen i beaktande, då dessa inte längre kan utöva sina minoritetsägarrättigheter. Det allmänna behovet grundar sig därmed framförallt på allmänna effektivitetssynpunkter.⁴⁰ Till exempel underlättas och effektiveras bolagets ägarstyrning då majoritetsägaren i och med inlösen av återstående, i praktiken maktlösa aktier, i fortsättningen kan fatta beslut som angår bolagsstämman, utan att kalla in en bolagsstämma där även de maktlösa aktieägarna ska beredas möjlighet att delta.

För det tredje får expropriation endast ske till full ersättning. Enligt ABL 18:7 sker inlösen till gängse pris vid inledande av förfarandet. Så som också Sveriges Högsta domstol konstaterat i *Balkan* -målet, utgör kravet på att den inlösta parten försätts i samma ekonomiska situation, som om inlösen inte hade skett, ett av de viktigaste kraven för att tvångsinlösen ska anses berättigat.⁴¹ Förutsatt att ovan angivna förutsättningar för expropriation uppfylls, är tvångsinlösen i sig inte grundrättsstridigt. Detta har även slagits fast av kommissionen i dess avgörande i *Bramelid och Malmström mot Sverige*⁴². I sagda avgörande ansåg kommissionen inte att motsvarande tvångsinlösenbestämmelser i SvABL 1975, som sådana, utgjorde någon konventionskränkning.

Inlösenbeloppet som den primära frågan och förekomsten av en lagbaserad inlösenrätt, ska såväl i Finland, som även i Sverige och Norge, avgöras i legalt skiljeförfarande såsom föreskrivs i respektive lands aktiebolagslag. Bestämmelserna om legalt skiljeförfarande står i *lex specialis* förhållande till vart lands allmänna lag om skiljeförfarande. Det är i min mening anmärkningsvärt att lagstiftaren valt att externalisera beslutanderätten i en tvist angående en sådan extraordinär åtgärd som tvångsinlösen, till en part utanför domstolsväsendet. Dessa är därtill situationer, där endera parten i vissa fall kan bli delaktig i en tvist utan något som helst initierande från egen sida. I det följande kommer jag att undersöka, vilka andra tvistlösningsalternativ parterna i en lagbaserad inlösentvist möjligen kan ha till sitt förfogande. Syftet är särskilt att utreda huruvida det legala

⁴⁰ RP 27/1977 rd, s. 107-108

⁴¹ NJA 1996, s. 293

⁴² *Bramelid och Malmström mot Sverige*, beslut 1982; se även *Mayson - French - Ryan*, s. 234

skiljeförfarandet i vissa fall till och med kan utgöra ett exklusivt forum för en inlösentvist. Känner vårt rättssystem med andra ord till sådana omständigheter, under vilka en enskild, utan egen medverkan, kan bli tvungen att lämna sin tvist att avgöras i ett forum utanför det statliga rättsmaskineriet?

3 TVISTLÖSNINGSALTERNATIV VID LAGBASERADE INLÖSENTVISTER

3.1 Tvist gällande en lagbaserad inlösenrätt

Kraven om inlösen kan motsättas för det första genom att förekomsten av någon av de fyra ovan nämnda lagbaserade inlösenrätterna bestrids. I allmänhet är det dock lätt att visa huruvida en lagbaserad inlösenrätt föreligger eller inte⁴³. Vad gäller *exit* -rätterna vid fusion eller delning kan en motvillig inlösare närmast bestrida denna rätt genom att hävda att den som kräver inlösen inte uppfyllt de processuella krav som uppställts. Den inlösenskyldige kan till exempel bestrida att aktieägaren i fråga motsatt sig det aktuella bolagsstämmbeslutet eller att inlösenförfarandet inte inletts inom den lagstadgade fristen på trettio dagar. Förekomsten av en lagbaserad inlösenrätt eller -skyldighet, som uppstått till följd av en koncentration av aktieinnehavet och beslutanderätten, är dock i utgångspunkt ostridig i det fall gränsen på ett ägande på 90 % överskrids enligt aktieboken⁴⁴. Ett bestridande av att en sådan inlösenrätt eller -skyldighet föreligger skulle därmed främst kunna komma på fråga om riktigheten av de uppgifter som tecknats i aktieboken bestrids.

För det andra kan kraven om inlösen motsättas genom att parterna inte är ense om lösenbeloppet. Med beaktande av de tvistande parternas intressen, är den rationellt sett viktigaste frågan vid en inlösentvist i allt väsentligt fastställandet av lösenbeloppets monetära värde⁴⁵. Frågan om inlösenbeloppets värde är ändå såtillvida sekundärt, att frågan om lösenbeloppets värde ju i sig saknar betydelse ifall det inte föreligger någon lagbaserad inlösenrätt i det ärendet som ska handläggas.

⁴³ *Taivalkoski*, s. 988

⁴⁴ *Nuolimaa*, s. 255

⁴⁵ Enligt ABL 1:5 är syftet för ett aktiebolags verksamhet som utgångspunkt att bereda vinst åt aktieägarna och därmed ska aktiernas förmögenhetsvärde anses vara avgörande vid fastställande av ett lösenbelopp. Se dock t.ex. *Nuolimaa* s. 251 gällande andra motiv för att äga aktier i ett bolag, t.ex. kan en aktieägare uppfatta ett aktieinnehav vara av symboliskt värde om ägaren genom att investera i ett visst slags företag vill stöda företagets verksamhet.

3.2 Legalt skiljeförfarande som presumerat tvistlösningsforum

Om parterna inte kan komma överens om förekomsten av den lagbaserade inlösenrätten eller inlösenbeloppet, föreligger en inlösentvist. Sådana inlösentvister som härrör av en lagbaserad inlösenrätt kommer jag i det följande att kalla för "*lagbaserade inlösentvister*"⁴⁶. Aktieinlösentvister är dispositiva tvister, och parterna har som utgångspunkt möjlighet att komma överens om förlikning om de materiella frågorna gällande lösenrätten och lösenbeloppet på utomprocessuell väg. Om de tvistande parterna däremot inte lyckas nå utomprocessuell överenskommelse, ska tvisten i enlighet med ABL 24:4 som utgångspunkt avgöras av skiljemän i legalt skiljeförfarande så som föreskrivs i ABL 18 kap. ABL 18:3 lyder:

"Skiljeförfarande

Meningsskiljaktigheter som gäller inlösenrätt och lösenbelopp skall överlämnas till skiljemän för avgörande enligt vad som föreskrivs i detta kapitel.

Till den del något annat inte följer av bestämmelserna i detta kapitel skall lagen om skiljeförfarande (967/1992) iakttas i tillämpliga delar."

Enligt ordalydelsen "skall" meningsskiljaktigheter överlämnas att avgöras av skiljemän enligt de förfaranderegler som föreskrivs i kapitlet. Dessa regler utgör *lex specialis* till de bestämmelser som gäller för konventionellt skiljeförfarande enligt LSF. Lagstiftaren har inte i förarbetena till ABL tagit ställning till huruvida parterna i en tvist till följd av en lagbaserad inlösenrätt kan förfoga över alternativa forum för tvisten, varvid denna fråga varit föremål för en del diskussion mellan våra rättsvetare. Till följande ämnar jag utreda vilka eventuella möjligheter parterna har att disponera över alternativa tvistlösningsmetoder i en situation, då en tvist till följd av en lagbaserad inlösenrätt ligger för handen. Syftet är särskilt att identifiera huruvida det finns omständigheter, under vilka det legala skiljeförfarandet kunde utgöra ett exklusivt forum för en lagbaserad inlösentvist.

⁴⁶ ett begrepp behövs för att särskilja dessa tvister från de tvister som grundar sig på en i bolagsordningen eller på ett inbördes avtal grundad inlösenrätt, så som beskrivits ovan i stycke 2.2. Tvister angående en bolagsrättslig eller en avtalsrättslig inlösenrätt avgörs inte i det legala skiljeförfarandet, eftersom de minoritetsskyddsaspekter, som hänför sig till de lagbaserade inlösenförfarandena, inte är lika påtagliga då inlösenrätten i dessa fall grundar sig på civilrättsliga disponeringsåtgärder och inte följer direkt på grund av lag.

3.3 Domstol ett uteslutet forum

I regel utgör de allmänna domstolarna de primära rättskipningsorganen i en civilrättslig tvist mellan enskilda, så kallat allmänt forum.⁴⁷ En talan i ett tvistemål väcks enligt RB 5:1-2 genom att stämningsansökan lämnas till den underrätt, som är behörig att behandla ärendet.

I vissa fall har lagstiftaren hänvisat vissa särskilda slag av tvister att avgöras i så kallat särskilt forum.⁴⁸ Sådana lagbestämmelser utgörs till exempel av de fall, i vilka de allmänna domstolarna frångits sin materiella behörighet att behandla vissa typer av tvister, vilka i stället genom en positiv lagbestämmelse hänförs till specialdomstolarnas kompetens.⁴⁹ Specialdomstolarna avgör sådana tvister, vars behandling förutsätter särskilt specialkunnande inom ett visst materiellt rättsområde. Finlands specialdomstolar utgörs av arbetsdomstolen i kollektivavtalstvister, försäkringsdomstolen i socialskyddsärenden samt marknadsdomstolen i konkurrens- och tillsynsärenden, upphandlingsärenden, marknadsrättsliga ärenden samt vissa immaterialrättsliga ärenden.⁵⁰ De allmänna domstolarnas materiella behörighet får därmed en negativ definition - de allmänna domstolarna är behöriga att behandla varje sådan civilrättslig tvist, som inte genom lag eller genom giltigt skiljeavtal hänförs att avgöras i ett annat forum.⁵¹

Bestämmelsen som hänvisar lagbaserade inlösentvister att avgöras i legalt skiljeförfarande som ett särskilt forum, utgör ett undantag till regeln om att talan vanligen kan väckas i allmänt forum. Förordnandet i ABL 24:4 om att vissa inlösentvister ska avgöras i legalt skiljeförfarande, kan anses vara ett med bestämmelserna om hänförande till specialdomstol jämförbart uteslutande av de allmänna domstolarnas materiella behörighet att behandla ärendet.⁵² Även

⁴⁷ Lindell, s. 180

⁴⁸ *ibid*, s. 180

⁴⁹ Lappalainen 2012, s. 297

⁵⁰ *ibid*, s. 253

⁵¹ *ibid*, s. 297

⁵² se likstämmtigt Lappalainen 1995, s. 189

*Havansi*⁵³, *Mähönen* och *Villa*⁵⁴ har framfört samma slutsats, då de diskuterat parternas möjlighet att avgöra ärendet genom sådan medling i domstol som avses i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar (394/2011). Enligt *Havansi* saknas en sådan i 11 § 1 mom. avsedd allmän domstol, som skulle vara "behörig att behandla saken i rättegång" i första instans.⁵⁵ Domstolens behörighet är en absolut processförutsättning⁵⁶, varvid domstolen *ex officio* måste lämna ett eventuellt klagomål i en lagbaserad inlösentvist utan prövning. Parterna kan alltså inte ens genom gemensam överenskommelse kräva domstolsprövning av ärendet i första instans.

3.4 Konventionellt skiljeförfarande ett alternativt forum

3.4.1 Förordnandet om legalt skiljeförfarande är i utgångspunkt tvingande

Då domstolsprövning i första instans är ett uteslutet forum för en lagbaserad inlösentvist, återstår det därmed att granska vilka andra tvistlösningsmetoder som kunde komma i fråga. I inhemsk rättsdoktrin har *Havansi* ansett att lagstiftaren avsett att det legala skiljeförfarandet ska utgöra ett exklusivt forum för behandlingen av lagbaserade aktieinlösentvister. *Havansi* har därmed ansett att det legala skiljeförfarandet utgör ett obligatoriskt tvistlösningsalternativ, som parterna inte kan frångå ens genom gemensam överenskommelse om någon annan form av tvistlösning, till exempel konventionellt skiljeförfarande.⁵⁷

Havansi utgår här från lagbestämmelsens ordalydelse, och menar att ordalydelsen "meningsskiljaktigheter --- skall överlämnas till skiljemän", samt framförallt avsaknaden av den för dispositiva bestämmelser allmänna reservationen "om inte annat avtalats", föranleder att det legala skiljeförfarandet ska utgöra exklusivt forum i lagbaserade inlösentvister.⁵⁸ Enligt förarbetena till ABL ska det framgå ur

⁵³ *Havansi* 2004, s. 52

⁵⁴ *Mähönen - Villa* 2012, s. 715

⁵⁵ *Mähönen - Villa* 2010, s. 552.

⁵⁶ *Lappalainen* 2012, s. 379

⁵⁷ *Havansi* 2004, s. 50

⁵⁸ *ibid*, s. 50

lagbestämmelsens ordalydelse, huruvida den är tvingande till sin natur, eller inte.⁵⁹ Den av *Havansi* framhållna avsaknaden av tillägget "om inte annat avtalats" är därmed anmärkningsvärd - detta i synnerhet eftersom arbetsgruppen för ABL i sitt betänkande uttryckligen föreslog att tillägget skulle läggas till i förordnandet om legalt förfarande.⁶⁰ Eftersom tillägget ändå lämnades bort från den slutliga bestämmelsen, ska detta *e contrario* tolkas som att lagstiftarens uttryckliga avsikt är att bestämmelsen ska vara tvingande.

Övriga aspekter som *Havansi* anser stöda tolkningen om att det legala skiljeförfarandet utgör exklusivt forum i lagbaserade inlösentvister, härrör från de särskilda minoritetsskyddsregler, som reglerar processen i inlösenförfarandet. Till exempel är den gode mannens lagstadgade processroll i att tillvarata minoritetaktieägarnas rättigheter svår att placera i ett annat forum. Därtill skiljer sig reglerna för ansvaret för det legala skiljeförfarandets kostnader från det som gäller vid konventionella skiljeförfaranden.⁶¹ ABL 18:8 ålägger den inlösande majoritetsaktieägaren att i utgångspunkt svara för kostnaderna för det legala skiljeförfarandet. Detta står i tydlig kontrast till både ett domstolsförfarande, där i regel den part som förlorar målet ska stå för motpartens skäliga rättegångskostnader enligt vad som föreskrivs i enlighet med RB 21:1, och ett konventionellt skiljeförfarande, där parterna svarar solidariskt för förfarandets kostnader⁶². Denna kostnadsunderlättning utgör ett ytterligare uttryck för skyddet för minoritetsaktieägarna. Bestämmelserna som gäller skyddet för aktieägarminoriteten är enligt ABL:s förarbeten avsedda att vara tvingande.⁶³ Förordnandet om att lagbaserade inlösentvister ska avgöras i legalt skiljeförfarande är därmed i utgångspunkt tvingande till minoritetsägarnas förmån.

⁵⁹ RP 109/2005 rd, s. 42

⁶⁰ Betänkandet av arbetsgruppen för aktiebolagslagen 2003, s. 230, 339

⁶¹ *Havansi 2004*, s. 50

⁶² *ibid*, s. 50

⁶³ RP 109/2005 rd, s. 42

3.4.2 Konventionellt skiljeförfarande utgör ett alternativt forum i en föreliggande tvist

Detta oaktat, lär det ändå inte finnas hinder för att parterna i en konkret tvist som är för handen, avtalar om en annan tvistlösningsmetod, så som tvistlösning i ett konventionellt skiljeförfarande. Detta föranleds av att inlösentvister är dispositiva tvister, som parterna oberoende kan lösa genom att sluta ett avtal om förlikning eller genom att utnyttja någon annan utomprocessuell tvistlösningsmetod. Likstämigt har *af Schultén* ansett det vara möjligt för parterna att komma överens om tvistlösning i konventionellt skiljeförfarande i LSF:s ordning⁶⁴, och denna uppfattning har även uppbackats av *Mähönen* och *Villa*⁶⁵ samt *Pönkä*⁶⁶. Då tvisten är dispositiv finns det ingen grund för att hindra minoritetsägarna att ge avkall på sina minoritetsägarrättigheter, i det fall tvisten redan aktualiserats. Vid det skede då en tvist redan är för handen kan parterna därtill vanligtvis redan väl förutse, vilka följderna av att föra ärendet att behandlas i ett konventionellt skiljeförfarande är⁶⁷, varvid det inte är motiverat att förhindra dem detta tvistlösningsalternativ. En orsak för varför parterna kunde föredra tvistlösning i konventionellt framom legalt skiljeförfarande är till exempel så som *Pönkä* framför, att parterna vill undvika de legala skiljedomarnas offentliga karaktär och därigenom få tvisten avgjord i hemlighet⁶⁸.

Det legala skiljeförfarandet kan därmed åsidosättas genom parternas gemensamma överenskommelse om att en föreliggande tvist ska avgöras i konventionellt skiljeförfarande, det vill säga genom ett skiljeavtal. Rättsläget har dock bland annat av *Pulkkinen* ansetts oklart gällande huruvida det är möjligt att på förhand, det vill säga innan en konkret lagbaserad inlösentvist är för handen, åsidosätta det legala skiljeförfarandet med ett konventionellt skiljeförfarande⁶⁹. I likhet med *Pönkä* anser jag det här vara av vikt att särskilja på en situation, där ett

⁶⁴ *af Schultén*, s. 696

⁶⁵ *Mähönen - Villa* 2010, s 552

⁶⁶ *Pönkä*, s. 595

⁶⁷ *Möller* 1997, s. 14

⁶⁸ *Pönkä*, s. 595

⁶⁹ *Pulkkinen*, s. 563

möjligt konventionellt skiljeförfarande skulle föranledas av i) ett skiljeavtal som parterna slutit på förhand, och ii) på en bestämmelse i bolagsordningen.

3.4.3 Åsidosättande av det legala skiljeförfarandet för en eventuell framtida tvist

3.4.3.1 Åsidosättande genom skiljeavtal

Om parterna i inlösentvisten genom ett separat skiljeavtal eller en skiljeklausul i ett aktieägaravtal kommit överens om att eventuella lagbaserade inlösentvister ska avgöras i konventionellt skiljeförfarande, torde detta inte i sak skilja sig från en sedvanlig situation där parter i ett civilrättsligt avtalsförhållande kommer överens om tvistlösning i konventionellt skiljeförfarande. Skiljeavtalet är då bindande *inter partes* på avtalsrättslig grund i enlighet med vad som stadgas i LSF. Det bör dock noteras att minoritetsägarna i ett konventionellt skiljeförfarande förlorar de processuella minoritetsrättigheter, som de enligt ABL 18 kap skulle ha haft i det legala skiljeförfarandet. Dessa processuella minoritetsrättigheter utgörs nämnvärt av rätten att få sina intressen bevakade av en god man samt befrielsen från att stå för förfarandets kostnader. I min mening är förlusten av dessa rättigheter av såpass väsentlig betydelse, att det i ett sådant skiljeavtal bör specificeras att överenskommelsen om framtida tvistlösning i konventionellt skiljeförfarande även gäller de situationer då tvisten föranleds av en lagbaserad inlösenrätt och att parternas syfte därmed uttryckligen är att utesluta det legala skiljeförfarandet som forum.

3.4.3.2 Åsidosättande genom en skiljeklausul i bolagsordningen

Den mer kontroversiella frågan gäller huruvida det genom en skiljeklausul i bolagsordningen, det vill säga på bolagsrättslig grund, är möjligt att åsidosätta det legala skiljeförfarandet i de fall den omtvistade inlösenrätten följer av en lagbestämmelse. Lagstiftaren har inte tagit ställning till detta i förarbetena till den finska ABL. Däremot har frågan varit föremål för uttrycklig diskussion i Sverige vid förberedningen av SvABL. Liksom ABL, förordnar SvABL 22:5 att inlösentvister ska avgöras i legalt skiljeförfarande. Därmed ska det anses vara av intresse att begrunda de svenska förarbetena, i brist på vägledning i finska förarbeten.

Under remissrundan för SvABL framförde Svea Hovrätt att det i lagen borde införas en möjlighet att i bolagsordningen bestämma att en tvist ska prövas av allmän domstol i stället för i skiljeförfarande.⁷⁰ Den svenska regeringens svar löd:

"(---) vi delar kommitténs uppfattning om det rådande rättsläget, nämligen att *aktiebolagslagens bestämmelser om hur inlösentvister prövas är tvingande*. Det är alltså enligt vår uppfattning inte i dag möjligt att genom föreskrifter i bolagsordningen välja något annat förfarande som *exempelvis* en prövning i allmän domstol."⁷¹ (kursivering tillagd)

I Sverige har man därmed uttryckligen vid lagförberedelsen tagit ställning till den aktuella frågan och ansett att förordnandet om legalt skiljeförfarande är tvingande vid lagbaserade aktieinlösentvister. Fastän de skäl som anges i den svenska regeringens proposition endast uttryckligen utesluter föreskrifter i bolagsordningen som skulle hänföra ärendet till domstolsprövning, måste tillägget "exempelvis" mätas betydelse såtillvida, att man i Sverige ansett rättsläget vara sådant att det inte i bolagsordningen går att överföra ärendet till annat forum än det legala skiljeförfarandet.

Som ovan nämnts under stycke 3.3, råder det konsensus i den finska rättsdiskussionen gällande att det inte går att överlåta en lagbaserad inlösentvist till att avgöras i domstol, vare sig genom parternas avtal eller genom en bestämmelse i bolagsordningen. Däremot har *Mähönen* och *Villa* i den finska rättsdiskussionen starkt anfört ståndpunkten att det ska anses möjligt att genom en skiljeklausul i bolagsordningen hänföra lagbaserade inlösentvister till att behandlas i konventionellt skiljeförfarande. *Mähönen* och *Villa* stöder sig här på ABL 24:3 1mom.⁷² Enligt lagstället är det möjligt att genom en bestämmelse i bolagsordningen föreskriva att behandling av tvister ska ske skiljeförfarande. En sådan skiljeklausul är bindande på samma sätt som ett skiljeavtal enligt vad som föreskrivs i LSF. Vidare klargör 1 mom., att en bestämmelse i bolagsordningen, som hänför sig till tvister som gäller lösningsrätt eller lösenbelopp till följd av en inlösenklausul som avses i ABL 3:7, är bindande för parterna i inlösentvisten.

⁷⁰ Prop. 2004/05:85, s. 458-459

⁷¹ *ibid*

⁷² *Mähönen - Villa 2010*, s 552-553

Det bör dock här understrykas att lagstiftaren uttryckligen avsett det vara sådana inlösentvister som följer av en *inlösenklausul* i bolagsordningen, som kan hänföras till att avgöras i konventionellt skiljeförfarande, genom en skiljeklausul i bolagsordningen.⁷³ En sådan inlösenrätt, som följer av en inlösenklausul i bolagsordningen utgör dock en sådan *bolagsrättslig inlösenrätt*, som tillkommit till följd av civilrättsliga rättshandlingar så som beskrivits ovan i stycke 2.2. Denna bolagsrättsliga inlösenrätt bör inte jämföras med den inlösenrätt som baserar sig på lag, detta eftersom den *lagbaserade inlösenrätten* under vissa omständigheter kan uppstå per automatik, det vill säga utan parternas medvetna, frivilliga rättshandlingar⁷⁴.

Minoritetsägarnas rättsskyddsbehov ska anses vara förhöjt i de fall då den omtvistade inlösenrätten baserar sig på lag istället för på de tvistande parternas egna civilrättsliga åtaganden. Det är uttryckligen detta förhöjda rättsskyddsbehov, som ligger som grund för det legala skiljeförfarandets processuella särdrag i förhållande till det konventionella skiljeförfarandet. Som ovan anförts, är de bestämmelser i ABL som tryggar minoritetsägarnas rättigheter tvingande till minoritetens förmån. Enligt ABL 1:9 får ingen sådan bestämmelse tas in i bolagsordningen, som strider mot ABL:s tvingande bestämmelser. Förordnandet i ABL 24:4 om att tvister med grund i en lagbaserad inlösenrätt ska avgöras i legalt skiljeförfarande har till syfte att skydda minoritetsägarnas processuella intressen, och ska därmed i enlighet med lagens förarbeten anses vara en tvingande bestämmelse.⁷⁵ Dessa processuella rättigheter innefattar till exempel rätten att kräva en god man eller befrielsen från att stå för skiljeförfarandets kostnader. Dessa rättigheter ska anses såpass betydande, att minoritetsägarna inte kan fråntas dem utan att respektive ägare frivilligt avstått rättigheterna genom att sluta ett skiljeavtal om att tvisten ska lösas i konventionellt skiljeförfarande.

⁷³ RP 109/2005 rd, s. 209

⁷⁴ se ovan stycke 2.3.3

⁷⁵ RP 109/2005 rd, s. 42

Ett skiljeavtal binder i utgångspunkt endast dess parter och har inte rättsverkningar som sträcker sig till att gälla utomstående, något som även fastslagits i Högsta domstolens rättspraxis.⁷⁶ Till skillnad från skiljeavtal som endast är bindande *inter partes*, är en bestämmelse i bolagsordningen bindande för samtliga aktieägare - även sådana som eventuellt motsatt sig införandet av en skiljeklausul, liksom även eventuella framtida ägare.⁷⁷ Om en skiljeklausul i bolagsordningen skulle erkännas bindande verkan gentemot en aktieägare som inte deltagit i dess införande, skulle detta medföra en processrättslig association mellan skiljeparter, utan sådan enighet som förutsätts för att åsidosätta det i lag föreskrivna forumet för tvistlösningen⁷⁸. Detta skulle vidare medföra att minoritetsägarna skulle förlora de processuella minoritetsskyddsregler som hänförs till det legala skiljeförfarandet, utan att själva frivilligt avstå dessa, vilket inte kan anses godtagbart. På dessa grunder anser jag i motsats till *Mähönen* och *Villa*, att en bolagsordningsbestämmelse som åsidosätter det legala skiljeförfarandet som forum för behandlingen av en lagbaserad inlösentvist, inte kan erkännas bindande verkan gentemot en minoritetsägare, då inlösen sker till följd av en lagbaserad inlösenrätt.

3.5 Legalt skiljeförfarande som exklusivt forum

Som ovan redogjorts för under stycke 3.3, utgör domstolsprövning ett uteslutet tvistlösningsforum vid en lagbaserad inlösentvist. Detta är fallet även om parterna i sig är ense om valet av tvistlösningsmetod, eftersom det i ärendet saknas en domstol som skulle vara behörig att behandla tvisten. Parterna är därmed tvungna att hänföra tvisten att avgöras av skiljemän i legalt skiljeförfarande såsom beskrivs i ABL kap 18. En annan sak är att parter, som skulle önska domstolsprövning av tvisten, i och för sig kan komma överens om att betrakta det legala

⁷⁶ avgörandet HD 2013:84 gällde forum för ett skadeståndskrav med grund i ett aktieägaravtal som slutits mellan J Oy och M Oy gällande ett bolag X Oy. I aktieägaravtalet mellan J Oy och M Oy gavs en tredje part, A, rätt att under vissa villkor lösa in aktier i X Oy. Aktieägaravtalet innehöll därtill en skiljeklausul, enligt vilken meningsskiljaktigheter som föranleddes av avtalet skulle lösas i skiljeförfarande. J Oy hade därefter sålt de aktier i X Oy, som A enligt villkoren i aktieägaravtalet hade inlösenrätt i, varvid A hos tingsrätten väckte talan om krav på skadestånd från J Oy. A hävdade att skiljeklausulen i aktieägaravtalet inte var bindande för A, då A inte var part i sagda avtal. HD höll med, och ansåg att en skiljeklausul i ett avtal inte har rättsverkningar som skulle binda en tredje part. Däremot ansåg HD att A:s krav grundade sig på ett påstått brott mot villkoren i aktieägaravtalet, vilka allmän domstol inte var behörig att pröva till följd av avtalets skiljeklausul.

⁷⁷ *Pönkä*, s. 598-599

⁷⁸ *Lindskog*, s. 90-91

skiljeförfarandet endast som en förberedande fas för den domstolsprövning, som de enligt ABL 18:10 är berättigade till genom att överklaga den legala skiljedomen till Helsingfors tingsrätt.

Alternativt, kan parterna i en föreliggande tvist såsom beskrivits ovan i stycke 3.4 med stöd av sin avtalsfrihet komma överens om att hänföra tvisten att avgöras i konventionellt skiljeförfarande. Att hänföra en inlösentvist, som grundar sig på en lagbaserad inlösenrätt, att avgöras i ett konventionellt skiljeförfarande ska endast anses vara möjligt i de fall tvistens parter uttryckligen kommit överens om konventionellt skiljeförfarande genom ett skiljeavtal eller en skiljeklausul, på det sätt som förutsätts i LSF. Eftersom det legala skiljeförfarandets särdrag i förhållande till det konventionella skiljeförfarandet utgör ett uttryck för minoritetsägarskyddet enligt ABL, går det inte på ett bindande sätt att hänföra dessa lagbaserade inlösentvister till konventionellt skiljeförfarande på bolagsrättslig grund.

I brist på en utomprocessuell förlikning i tvisten eller parternas enighet gällande att den lagbaserade inlösentvisten ska avgöras konventionellt skiljeförfarande, kvarstår det legala skiljeförfarandet som det enda möjliga forumet för tvistlösningen i första instans. I dessa fall utgör det legala skiljeförfarandet alltså ett exklusivt forum för denna typ av tvister. Om den andra parten kräver tvistlösning i legalt skiljeförfarande, kan en part därmed bli delaktig i ett utomstatligt rättskipningsförfarande även mot sin vilja. Denna omständighet är intressant, och i kärnan av forskningsområdet för denna avhandling. Det är därtill i min mening anmärkningsvärt att staten gjort undantag från sitt rättskipningsmonopol uttryckligen i dessa tvister, vari den tvistade lagbaserade inlösenrätten i sig grundar sig på lag och i vilken en part under vissa omständigheter kan bli delaktig utan egna civilrättsliga eller andra disponeringsåtgärder, till och med mot sin vilja.

Dessa omständigheter av tvångskaraktär leder till att det legala skiljeförfarandet har flera särdrag som skiljer det från det konventionella skiljeförfarandet.⁷⁹

⁷⁹ Nuolimaa, s. 251

Särdragen kan främst endast motiveras med hänvisning till den legala tvistlösningsmetodens tvingande karaktär, vilken å sin sida följer av de processuella minoritetsskyddsregler som föreskrivs för förfarandet. För att till näst kunna identifiera dessa särdrag genom komparativa iakttagelser mellan det legala och det konventionella skiljeförfarandet, ska jag till följande redogöra för det konventionella skiljeförfarandet och hur det skiljer sig från en prövning i domstol. I denna redogörelse vill jag därtill särskilt ta fasta vid de omständigheter, som ansetts vara godtagbara nog för att överhuvudtaget motivera rättskipning utanför det statliga domstolsväsendet.

4 TVISTLÖSNING I KONVENTIONELLT SKILJEFÖRFARANDE

4.1 Avtalsbaserad tvistlösning

4.1.1 Förhållande till rätten till rättvis rättegång

I enlighet med den traditionella maktfördelningsläran utövas den dömande makten av statliga domstolar. I EMRK artikel 6 föreskrivs att var och en har rätt till en rättvis rättegång, eller även så kallad *access to court*.⁸⁰ Enligt EMRK artikel 6 har var och en rätt att få sina civila rättigheter och skyldigheter prövade i en rättvis och offentlig rättegång inför en lagenligt upprättad oavhängig och opartisk domstol. Rätten till rättvis rättegång hör till en av rättsstatens mest grundläggande principer och är i princip oförytterlig.⁸¹ Med andra ord kan en part inte på ett bindande sätt avsäga sig denna rätt. Rättens oförytterlighet innebär dock inte att parter i en dispositiv tvist kan medges en viss avtalsfrihet vad gäller formerna för rättegången⁸². Denna avtalsfrihet begränsas ändå av att den form för rättskipning som parterna avtalat om, måste möta vissa rimliga krav på rättssäker prövning.

Rättskipning i skiljeförfarande utgör ett undantag, eller begränsning, i den enskildas rätt att få sitt ärende avgjort inför allmän, statlig domstol.⁸³ Ett skiljeförfarande utgör inte i sig någon domstol, och uppfyller inte heller EMRK:s krav på behandlingens offentlighet.⁸⁴ Ett giltigt skiljeavtal utesluter de statliga domstolarnas behörighet att behandla frågan, och innebär *de facto* en begränsning i en parts rätt att få sitt ärendeavgjort inför statlig domstol och därmed i partens rätt till rättvis rättegång.⁸⁵ Ett undantag till rätten till rättvis rättegång inför allmän domstol förutsätter dock positivt stöd i lag.⁸⁶

⁸⁰ Lindell, s. 62

⁸¹ *ibid*, s. 59

⁸² Lindskog, s. 60; Pellonpää *m.fl.*, s. 502-503

⁸³ Woxholt, s. 37

⁸⁴ *ibid*

⁸⁵ *ibid*

⁸⁶ Lindskog, s. 59-61

Rätten till rättvis rättegång hör till en av rättsstatens mest grundläggande principer och ingår som en grundläggande rättighet i GL 21 §. Enligt GL 80 § ska grunderna för individens rättigheter och skyldigheter föreskrivas i lag, varvid även begränsningar i grundrättigheterna endast kan göras med stöd av lag.⁸⁷ Tvistlösning utanför en domstol är därmed endast möjligt om förfarandet har stöd i en lagbestämmelse. Detta kan enligt *Lindskog* för det första komma i uttryck genom att lagstiftaren möjliggör att parterna *frivilligt åtar* sig bundenheten till skiljeförfarandet som exklusivt forum, genom att teckna ett bindande skiljeavtal⁸⁸. I Finland ingår dessa regler i LSF. Den andra möjligheten är att lagstiftaren valt att utfärda ett *rättsligt imperativ* om att vissa slags tvister ska lösas av skiljemän, det vill säga utanför domstolsväsendet.⁸⁹ I denna dikotomi grundar sig det konventionella skiljeförfarande på parternas frivilliga⁹⁰ åtagande om skiljebundenhet, medan de lagstadgade skiljeförfarandena har sin grund i ett rättsligt imperativ.

Den aspekt, huruvida ett skiljeförfarande inleds till följd av parternas frivilliga åtagande, eller till följd av en tvingande lagbestämmelse, ska anses vara av betydelse med beaktande av huruvida det alternativa rättsskipningsförfarandet ska anses vara godtagbart i ljuset av EMRK artikel 6. I det konventionella skiljeförfarandet har parterna i en dispositiv tvist avtalat om att skiljeförfarandet ska utgöra exklusivt forum för tvisten. Parterna avsäger sig alltså frivilligt de rättsskyddsgarantier som rätten till rättvis rättegång inför domstol erbjuder med stöd av sin privata självbestämmanderätt, eller så kallade partsautonomi⁹¹. För att staten ska kunna godta att parterna på detta sätt begränsar sin i sig oförytterliga rätt, krävs att förfarandet i lag regleras på ett sätt som tryggar att en rimlig nivå av rättsskydd garanteras även i det utomstatliga förfarandet⁹². På skiljeförfaranden

⁸⁷ *Viljanen*, s. 147

⁸⁸ *Lindskog*, 59 ff.

⁸⁹ *ibid*

⁹⁰ för intressant diskussion gällande situationer där konventionella avtalsbaserade skiljeavtal inte alltid *de facto* baserar sig på bägge parternas frivilliga åtagande vid den ena partens dominant position, t.ex. till följd av ett monopol att arrangera officiella sportsevenemang, se *Pinna* s. 7-8. Det är inte möjligt att närmare ta dessa i beaktande i denna framställning.

⁹¹ *Woxholt*, s. 39

⁹² *Lindskog*, s. 60, se även *Bramelid och Malmström mot Sverige*, beslut 12 oktober 1982, s. 85

som äger rum i Finland tillämpas LSF, varvid kravet om lagstöd för skiljeförfarande utanför allmänna domstolarna uppfylls. Genom LSF tryggas parterna en rimlig nivå av rättsskydd även i situationer, där de med stöd av sin partsautonomi genom ett giltigt skiljeavtal, fråntagit domstolarnas behörighet att behandla ärendet.

För det första ställer LSF formkrav för vad som ska anses utgöra ett sådant giltigt skiljeavtal, som utesluter de allmänna domstolarnas behörighet att behandla ärendet. Enligt LSF 5 § får en domstol inte pröva ett klagomål, om motparten innan han svarar i huvudsaken gör en invändning om att ärendet enligt ett giltigt skiljeavtal ska avgöras av skiljemän. Förekomsten av ett giltigt skiljeavtal innebär därmed ett dispositivt rättegångshinder, i och med att domstolen endast beaktar det ifall någondera parten åberopar det.⁹³ För det andra uppställer LSF vissa processuella krav på själva skiljeförfarandet för att garantera en rimlig rättsskyddsnivå. Till dessa hör bland annat att skiljemän enligt LSF 9 § ska vara opartiska och oavhängiga, att de enligt LSF 22 § ska bereda parterna erforderlig möjlighet att föra sin talan och att skiljemännen enligt LSF 31 § ska grunda sin dom på lag.

4.1.2 Parternas avtalade val av forum

Skiljeförfarandet är en form av alternativ tvistlösning som staten godtar som ett effektivt alternativ till statlig domstolsprövning av ett dispositivt tvistemål.⁹⁴ I regel baserar sig tvistlösning genom skiljeförfarande på en överenskommelse mellan parterna, som enligt formkraven i LSF 3 § 1 mom. ska fattas skriftligen. Denna överenskommelse om att en tvist ska avgöras av skiljemän kan göras då tvisten redan är för handen genom att parterna sluter ett särskilt *skiljeavtal*. Alternativt, och även mer allmänt, kan parterna på förhand komma överens om att tvister av ett visst slag dem emellan ska avgöras av skiljemän genom att inkludera en *skiljeklausul* till exempel i ett kommersiellt avtal.⁹⁵ Sådant skiljeförfarande som grundar sig på ett avtal mellan parterna kallas etablerat i doktrinen för *konventionellt skiljeförfarande*.⁹⁶

⁹³ Lappalainen 2001, s. 7

⁹⁴ Havansi 2012, s. 1277

⁹⁵ Autio, s. 158-159

⁹⁶ se t.ex. Heuman, s. 21

Ett skiljeavtal eller en skiljeklausul har teoretiskt sett två huvudsakliga funktioner. För det första innebär överenskommelsen om skiljeförfarande att parterna med stöd av sin avtalsfrihet ersätter det statliga rättskyddssystemet med ett alternativt forum för tvistlösning. I och med detta utesluter parterna frivilligt den presumtiva tvistlösningsmetod som erbjuds av statsmakten.⁹⁷ Genom att sluta ett skiljeavtal fränsäger sig rättssubjekten rätten att föra sin tvist till att prövas inför allmän domstol, och ett skiljeavtal eller en skiljeklausul utgör *de facto* ett av parterna själva skapat hinder för att kräva domstolsprövning i ärendet.⁹⁸ Till följd av den processuella funktion som skiljeförfarandet därmed får i förhållande till att trygga parternas rättsskydd, krävs att skiljeförfarandet ordnas och regleras på ett sätt, som beaktar sådana processuella principer, som tryggar parternas rätt att få sitt ärende rättvist behandlat.⁹⁹ Villkor i ett skiljeavtal som till exempel skulle medföra att skiljemannanämnden är partisk eller att den kontradiktoriska principen inte efterföljs, är ogiltiga.¹⁰⁰

För det andra, kan parterna genom skiljeavtalet grunda ett eget sanktionssystem, vari de lagstadgade konsekvenserna för till exempel ett avtalsbrott, kan frångås genom att parterna i enlighet med LSF 31 § kommer överens om att tvisten ska lösas av skiljemän enligt vad som är skäligt (*et aequo et bono*).¹⁰¹ De tvister som avgörs i skiljeförfarande utgör vanligen tvister mellan näringsidkare, och ett avgörande i saken kan ofta förutsätta att skiljemännen har särskild kunskap från till exempel en viss bransch. En betydande fördel med skiljeförfarandet utgörs följaktligen även av den omständighet, att parterna då de utser skiljemännen, kan ta behovet av nödvändig specialkunskap i beaktande.¹⁰² Då parterna både kan frångå de rådande materiella rättsnormerna samt frånta statsmaktens behörighet att pröva en tvist, utgör det konventionella skiljeförfarandet i allt väsentligt kulmen av avtalsfrihet.

⁹⁷ Koulou 2008, s. 35

⁹⁸ Autio, s. 159

⁹⁹ Möller 1997, s. 2

¹⁰⁰ Tulokas, s. 692

¹⁰¹ Koulou 2008, s. 35

¹⁰² Guttorm 2001, s. 169-170

Skiljeförfarandet kan vara antingen institutionellt eller så kallat *ad hoc* - skiljeförfarande. Med institutionellt skiljeförfarande avses sådant skiljeförfarande som administreras av någon institution, i Finland vanligen Centralhandelskammarens skiljedomsinstitut eller där dess skiljedomsregler tillämpas på förfarandet till följd av en bestämmelse om detta i skiljeavtalet.¹⁰³ På ett *ad hoc* -förfarande tillämpas endast de regler som parterna kommit överens om i skiljeavtalet och den nationella skiljeförfarandelagstiftningen. Gränsdragningen mellan institutionellt förfarande och *ad hoc* -förfaranden är dock i praktiken ibland svår, och i vissa fall är det inte ändamålsenligt att strikt försöka kategorisera skiljeförfarandet som någotdera av dessa.¹⁰⁴

4.1.3 Tvistlösning i ett dispositivt ärende

Enligt LSF 2 § kan parterna i en dispositiv civilrättslig tvistefråga avtala om att slutligt avgörande i ärendet ska fattas av skiljemän. Parterna kan alltså komma överens om tvistlösning i skiljeförfaranden endast i sådana tvister, där förlikning är möjligt utan myndighetsmedverkan¹⁰⁵. Parternas möjlighet att frivilligt genom avtal anförtro en dispositiv tvist åt skiljemän motiveras av den i förmögenhetsrätten grundläggande principen om partsautonomi, det vill säga friheten att åta sig rättsliga obligationer.¹⁰⁶ Då parterna oberoende har rätt att disponera över tvisten och lösa den på utomprocessuell väg, går det svårligen att motivera varför de inte också kunde avtala om tvistlösningsmetod, förutsatt att förfarandet genom lag tryggar sagda rimliga rättskyddsnivå.¹⁰⁷ I ärenden där det finns ett myndighetsintresse, till exempel i många familjerättsliga frågor såsom adoption, äktenskapsskillnad och barnförmyndarskap, kan parterna inte genom inbördes avtal besluta om skiljemannaprovning¹⁰⁸.

¹⁰³ Möller 1997, s. 4

¹⁰⁴ Ovaska s. 125-126, Centralhandelskammarens skiljedomsregler 1 §; i det följande kommer konventionellt skiljeförfarande att i utgångspunkt avse både *ad hoc* - och institutionellt skiljeförfarande, och distinktion mellan dessa görs bara i den kontext det är nödvändigt.

¹⁰⁵ Möller 1999, s. 317

¹⁰⁶ se t.ex. Lindskog, s. 63, Lindell s. 611

¹⁰⁷ Lindskog, s.60

¹⁰⁸ Möller 2008, s. 5

Till följd av parternas ojämlika förhandlingsposition i vissa civilrättsliga förhållanden, är skiljeförfarandet inte heller en lämpad tvistlösningsmetod för alla dispositiva tvister, främst konsumenttvister och tvister gällande enskilda arbetsavtal.¹⁰⁹ Konsumentskyddslagen (1978/38) 12:1d stadgar till exempel att skiljeavtal som ingåtts mellan en konsument och en näringsidkare innan en tvist uppkommit inte är bindande för konsumenten.

4.2 Snabb och flexibel tvistlösning

Skiljeförfarandet är en populär tvistlösningsmetod framförallt i tvister mellan stora och mellanstora företag¹¹⁰, särskilt i internationell kontext¹¹¹. De tvister som parterna genom avtal hänskjutit att avgöras av skiljemän är ofta stora och svåra och kan beröra betydande ekonomiska intressen, och parterna önskar i allmänhet att få ett snabbt slutligt avgörande i saken. Det avtalsbaserade skiljeförfarandet är en flexibel och snabb tvistlösningsmetod i jämförelse till en domstolsprocess. Till exempel parternas önskemål om försnabbat förfarande kan bättre iakttas vid ett skiljeförfarande än i en process vid det statliga domstolsväsendet.¹¹² Enligt Centralhandelskammarens skiljedomsregler 42 § ska slutlig skiljedom i ett ärende meddelas senast nio månader från den dag då institutet hänsköt ärendet till skiljenämnden. Vid ett förenklat förfarande är motsvarande tidsfrist endast tre månader.¹¹³

4.3 Verkställbar skiljedom

I likhet med en dom som meddelats av allmän underrätt är resultatet av ett skiljeförfarande, en skiljedom, direkt verkställbar efter att den fastslagits av allmän underrätt. Enligt LSF 43-44 § ska allmän underrätt besluta att fastställa en skiljedom som meddelats i Finland, förutsatt att den inte upphävts eller förklarats överkställbar genom domstols beslut eller om skiljedomen anses ogiltig. Enligt LSF 40 § är en skiljedom ogiltig på materiella grunder till den del domen gäller en fråga som enligt finsk rätt inte kan avgöras av skiljemän, eller om den strider mot

¹⁰⁹ *Guttorm 2001*, s. 176

¹¹⁰ *Havansi 2012*, s. 1279

¹¹¹ *Kotiranta - Ylikantola*, s. 303

¹¹² *Möller 1997*, s. 7, *Heuman* s. 279

¹¹³ Centralhandelskammarens regler för förenklat skiljeförfarande 40 §

grunderna i Finlands rättsordning (*ordre public*)¹¹⁴. På formella grunder är skiljedomen ogiltig om den inte avfattats skriftligen och undertecknats av skiljemännen, eller annars är så oklar eller ofullständig, att det inte framgår hur saken avgjorts. Förutsättningarna för upphävning av en skiljedom på formella grunder har uppställts i LSF 41 §. En skiljedom kan upphävas av en domstol på talan av en part om skiljemännen har överskridit sin befogenhet, om en skiljeman inte har blivit utsedd i behörig ordning, denne varit jävig eller om skiljemännen inte berett parterna erforderlig möjlighet att föra sin talan.

Även utländska skiljedomar kan verkställas i Finland. Finland är sedan 1962 ett av de kring 150 länder¹¹⁵ som ratificerat konventionen om erkännanden och verkställighet av utländska skiljedomar, eller den så kallade New York -konventionen. I enlighet med New York -konventionen innehåller LSF 51-54 § bestämmelser enligt vilka det finska rättsväsendet erkänner skiljedomar som meddelats i utlandet. Enligt LSF 54 § verkställs utländska skiljedomar, förutsatt att de i enlighet med 54 § förkunnats till följd av ett sådant förfarande, som grundar sig på ett skriftligt skiljeavtal och inte strider mot grunderna för Finlands rättsordning, det oaktat att skiljedomen i sig kan grunda sig på utländsk rätt¹¹⁶. *Ordre public* -undantaget tillämpas endast i ett sådant fall, då det står klart att skiljedomen innehåller ett materiellt fel gällande en rätts- eller bevisfråga¹¹⁷. Det finska rättssystemet kan endast vägra fastställande och verkställighet av en utländsk skiljedom på de grunder som uppställts i LSF 53 §. Dessa grunder hänför sig antingen till skiljeavtalets giltighet, att förfarandet eller skiljemännens agerande varit otillbörligt eller att skiljedomen inte är bindande på någon annan grund¹¹⁸.

Till skillnad från en dom från allmän underrätt är en skiljedom slutlig och erhåller omedelbar laga kraft, eftersom ändring i en konventionell skiljedom inte i utgångspunkt kan sökas i skiljemännens avgörande på materiella grunder.¹¹⁹

¹¹⁴ Koulou 2003, s. 225

¹¹⁵ se länder som ratificerat konventionen på <http://www.newyorkconvention.org/countries>

¹¹⁶ Möller 1997, s. 97

¹¹⁷ Koulou 2003, s. 225

¹¹⁸ se närmare om utländska skiljedomars giltighet och verkställighet t.ex. Möller 1997, s. 97 ff

¹¹⁹ Möller 1997, s. 77

Detta är en betydande fördel för kommersiella aktörer, vilka ofta önskar att undvika en överklagningsprocess i allmän domstol, som kan ta upp till flera år.¹²⁰ Skiljedomens verkställbarhet utgör även en betydande fördel i förhållande till övriga alternativa tvistlösningsmetoder, eftersom dessa endast utmynnar i förlikningsavtal mellan parterna, vilka inte kan verkställas som sådana.¹²¹ Om en part av någon orsak inte följer det förlikningsavtal som uppkommit genom övriga utomprocessuella tvistlösningsmetoder har parterna därmed endast följande civilrättsliga tvist för handen.

4.4 Icke-offentligt

Till skillnad från en domstolsprövning är skiljeförfarandet icke-offentligt.¹²² Genom skiljeförfarandet kan ett företag därmed på ett bättre sätt både trygga sina företagshemligheter och undvika den negativa publicitet, som långa och stridiga domstolsprocesser kan medföra.¹²³ LSF innehåller däremot inte några bestämmelser, som skulle föranleda att en skiljedom, som uppkommer genom den icke-offentliga processen i ett *ad hoc* -skiljeförfarande, i sig skulle vara sekretessbelagd. Fortfarande uppfattas ändå det konventionella skiljeförfarandet i allmänhet utgöra konfidentiell tvistlösning, även om skiljemännens, ombudens och parternas eventuella sekretessplikt har väldigt svagt lagstöd. Det har till och med ansetts att det konventionella skiljeförfarandets rykte om att vara sekretessbelagt i själva verket skulle vara en myt.¹²⁴ De advokater som deltar i skiljeförfarandet antingen som parternas ombud eller som agerar skiljemän binds i och för sig av den tystnadsplikt som stadgas i 5 c § lagen om advokater. Däremot är parterna själva i princip inte förpliktade att hemlighålla skiljedomen eller den information de erhållit under processen, om de inte ingått ett särskilt sekretessavtal eller ifall en sekretessklausul ingår i skiljeavtalet.¹²⁵

¹²⁰ Möller 1997, s. 7

¹²¹ Ovaska, s. 265

¹²² RP 202/1991, s. 3, 6-7

¹²³ Havansi 2012, s. 1281, Heuman, s. 31-32

¹²⁴ denna fråga kan inte vidare behandlas i denna framställning, se vidare t.ex. Turunen, s. 45-46, Peltonen

¹²⁵ Om förekomsten av en eventuell tystnadsplikt som föranleds av en lojalitetsplikt mellan parterna i ett avtalbaserat, icke-offentligt skiljeförfarande, se närmare Kotiranta – Ylikantola, s. 319 ff.

Speciellt för kommersiella aktörer är det skiljeförfarandets icke-offentlighet och den sekretess som förknippas med detta dock ofta av största vikt vid val av tvistlösningsmetod och en betydande fördel i förhållande till domstolsprövning.¹²⁶ Till skillnad från LSF, föreskriver till exempel Centralhandelskammarens skiljedomsregler 47 § härmed att sådan information, som erhålls under ett institutionellt skiljeförfarande, och som inte är allmänt tillgänglig samt den skiljedom som därigenom meddelas, i utgångspunkt ska vara sekretessbelagd.

4.5 Kostnadsfördelning mellan parterna

I och med att det konventionella skiljeförfarandet baserar sig på en överenskommelse mellan parterna, är det även motiverat att ålägga dem att stå för dess kostnader.¹²⁷ Enligt LSF 46 § svarar parterna i ett konventionellt skiljeförfarande som utgångspunkt solidariskt för att ersätta skiljemännen för deras arbete och kostnader. Ersättningen ska vara skälig med beaktande av den tid som uppdraget krävt, sakens svårighetsgrad och andra inverkan omständigheter. Om inte något annat har bestämts på ett sätt som är bindande för skiljemännen, får de i enlighet LSF 47 § fastställa ersättningens belopp i skiljedomen. Fastän det i allmänhet inte går att överklaga en konventionell skiljedom, har en part dock ändå enligt LSF 48 § rätt att i den underrätt inom vars domkrets skiljedomen har meddelats inom 60 dagar från den dag då han fick ett exemplar av skiljedomen överklaga domen till den del domen gäller de fastställda ersättningsbeloppen till skiljemännen. Om parterna inte har kommit överens om något annat kan skiljemännen enligt LSF 49 § i sin dom eller i något annat beslut som avser att skiljeförfarandet avslutas, ålägga en part att helt eller delvis ersätta motpartens kostnader för skiljeförfarandet med iakttagande i tillämpliga delar av vad RB stadgar om ersättning för rättegångskostnader.

¹²⁶ i en undersökning *Improving the Efficiency of Arbitration*, utförd och publicerad av Advokatbyrå Krogerus Ab i maj 2015, anger 72 % av tillfrågade finska storbolag att skiljeförfarandets konfidentiella och icke-offentliga karaktär vara den viktigaste orsaken för att välja skiljeförfarande som tvistlösningsmetod, se även *Heuman*, s. 30-31

¹²⁷ RP 202/1991, se detaljerade motiveringar för 45 §

4.6 Konventionellt skiljeförfarande som forum för aktieinlösentvister

Fördelarna med det konventionella skiljeförfarandet som forum för tvistlösning är många. Kommersiella aktörer kan antas uppskatta särskilt fördelarna med möjligheten till icke-offentlig tvistlösning och att ärendet kan avgöras snabbt genom behandling endast i en instans. Det är inte helt ovanligt att företag genom en skiljeklausul i bolagsordningen eller i ett aktieägaravtal kommer överens om att även aktieinlösentvister, som har sin grund i en bolagsrättslig eller avtalsrättslig inlösenrätt, ska avgöras i skiljeförfarande. Såsom beskrivits ovan under 2.2, rör det sig i dessa fall om att icke-lagbaserade inlösentvister på det sätt som anges i ABL 24:3 eller i LSF 3 § hänförs till konventionellt skiljeförfarande genom skiljeavtal såsom avses i LSF 2 §.

Det konventionella skiljeförfarandets fördelar kan i vissa fall väga så mycket, att parterna även i en lagbaserad inlösentvist föredrar att hänskjuta tvisten till att avgöras i konventionellt skiljeförfarande istället för det i lag föreskrivna legala skiljeförfarandet. Den processuella särreglering som gäller för det legala skiljeförfarandet har som ovan anförts sin grund i ABL:s minoritetsskyddsregler, vilka är tvingande till minoritetsaktieägarnas fördel. Såsom ovan anförts under 3.4.2 och 3.4.3.1, kan dock det konventionella skiljeförfarandet ersätta det legala skiljeförfarandet som forum för lagbaserade inlösentvister, endast i de fall de tryggade minoritetsägarna genom ett specifikt skiljeavtal ger avkall på de processuella minoritetsskyddsregler, som hänför sig till det legala skiljeforumet. Det legala skiljeförfarandet utgör därmed i utgångspunkt designerat forum för tvistlösning i lagbaserade inlösentvister. Till följande kommer det legala skiljeförfarandets processuella särdrag att identifieras och studeras genom att jämföra det legala förfarandet till det konventionella skiljeförfarandet.

5 TVISTLÖSNING I LEGALT SKILJEFÖRFARANDE

5.1 Designerat forum vid lagbaserade inlösentvister

Som ovan anförts är det mest utmärkande draget för skiljeförfaranden i allmänhet det att de utgör ett tvistlösningsforum som grundar sig på de tvistande parternas överenskommelse.¹²⁸ Undantaget till detta utgörs av de fall där lagstiftaren genom en lagbestämmelse hänfört vissa civilrättsliga tvister till att avgöras av skiljemän i lagstadgat skiljeförfarande.¹²⁹ Enligt ABL 24:4 ska sådana aktieinlösentvister, där den omtvistade inlösenrätten grundar sig på en lagbestämmelse, avgöras av skiljemän i legalt skiljeförfarande.

I ABL ingår fyra sådana lagbaserade inlösenrätter. Tre av dessa utgörs av de frånträdande- eller *exit* -rätter som har stadgats till skydd för minoritetsaktieägarna, och varigenom minoritetsägarna under vissa förutsättningar kan kontrollera sitt ekonomiska risktagande. Dessa tre lagbaserade inlösenrätter har beskrivits närmare ovan under stycke 2.3.2. Den fjärde lagbaserade inlösenrätten utgörs av majoritetsaktieägarens rätt att vid ett tillräckligt aktieinnehav och koncentration av beslutanderätten i bolaget, lösa in de återstående aktierna i bolaget. Majoritetsaktieägarens lagbaserade inlösenrätt och den relaterade tvångsinlösenproblematiken har behandlats närmare under stycke 2.3.3. I praktiken utgör dessa lagbaserade inlösentvister till följd av en koncentration av beslutanderätten i enlighet med ABL 18:3, de klart vanligaste tvisterna som avgörs i legalt skiljeförfarande. Enligt statistik från Centralhandelskammaren inlösenämnd¹³⁰, utgjorde dessa inlösenförfaranden hela 50 av de 54 inlösenförfaranden som inlösenämnden ombads tillsätta skiljemän för under tidsperioden 2010 - oktober 2015. Övriga fyra fall gällde inlösentvister vid fusion i enlighet med ABL 16:3.

¹²⁸ *Guttorm 2005*, s. 2

¹²⁹ *Havansi 2004*, s. 49 ff.

¹³⁰ Centralhandelskammarens inlösenämnd, <http://kauppakamari.fi/lautakunnat/lunastuslautakunta-2/listaus-lunastusmenettelyista/>, hämtat 8.10.2015

5.2 Föremålet för tvisten i det legala skiljeförfarandet

I legalt skiljeförfarandet avgörs för det första huruvida en lagbaserad inlösenrätt föreligger, eller inte. För det andra avgörs lösenbeloppets storlek. Frågan gällande lösenbeloppet blir och andra sidan inte aktuell ifall det i det ärende som behandlas saknas rätt till inlösen eller motsvarande inlösenkyldighet. Härmed kan det tänkas att parterna i ett legalt skiljeförfarande i första skede önskar få fastställt denna oftast lätt avgjorda fråga gällande inlösenrättens förekomst. I ABL ingår inga bestämmelser gällande möjligheten att få ett sådant bekräftande beslut, varvid LSF:s bestämmelser gällande möjligheten enligt 34 § till deldom eller 35 § till mellandom blir tillämpliga.¹³¹ Enligt LSF 34 § kan skiljemännen i ett mål där flera yrkanden har framställts genom en skiljedom särskilt avgöra ett självständigt yrkande. Skiljemännen kan även särskilt avgöra den del av ett yrkande som medgivits. Skiljemännen kan därmed enligt egen diskretion besluta att avkunna en deldom, vari förekomsten av en inlösenrätt antingen konstateras föreligga, eller inte. Om samtliga parter och den godemannen är eniga om att frågan gällande inlösenrättens förekomst ska avgöras skilt, kan de enligt 35 § be skiljemännen att i första läge särskilt avgöra tvisten till denna del genom en mellandom.¹³²

Förkunnande av en sådan deldom eller mellandom gällande den rätt lätt avgjorda frågan om huruvida inlösenrätt föreligger¹³³, kan anses motiverat ur ett effektivitetsperspektiv. Inlösaren vill i allmänhet få de aktier, som är föremål för inlösenförfarandet i sin besittning snarast möjligt, samtidigt som de inlösta minoritetsaktieägarnas rättskydd fortfarande måste tryggas¹³⁴. Om det genom ett avgörande som har vunnit laga kraft har konstaterats att inlösenrätt föreligger, eller om skiljemännen anser detta vara klart, kan en inlösande majoritetsaktieägare enligt ABL 18:6 få de aktier som är föremål för den lagbaserade inlösenrätten i sin besittning, genom att åt skiljemännen ställa en av dem godkänd säkerhet för betalningen av lösenbeloppet, även innan det slutliga inlösenbeloppet bestämts. Ett sådant avgörande gällande inlösenrättens förekomst, som förkunnas i ett legalt

¹³¹ *Taivalkoski*, s. 988-989

¹³² *ibid*, s. 989

¹³³ *ibid*, s. 988-989

¹³⁴ *Nuolima*, s. 256

skiljeförfarande, kan överklagas på samma sätt som den slutliga skildomen så som föreskrivs i ABL 18:10.

5.3 Legalt skiljeförfarande som skydd för minoritetsaktieägare

De inlösentvister, som uppstår till följd av en lagbaserad inlösenrätt, ska som ovan framförts avgöras av skiljemän i legalt skiljeförfarande. De minoritetsskyddsaspekter, som hänför sig till de lagbaserade *exit*-rätterna eller en situation där minoritetsägares aktieinnehav inlöses genom tvång, föranleder att det legala skiljeförfarandet skiljer sig från det konventionella skiljeförfarandet på många sätt. I det legala skiljeförfarandet avgörs tvister mellan majoritetsaktieägare och minoritetsaktieägare i ett bolag, där de inbördes påtryckningsmöjligheterna i utgångspunkt är ojämna. Därmed har lagstiftaren beslutat att stifta vissa processuella regler, som ska gälla till skydd för minoritetsaktieägarna i det legala skiljeförfarandet. Dessa processuella regler är tvingande till minoritetsägarnas fördel. Det legala skiljeförfarandet utgör därmed primärt forum för en lagbaserad aktieinlösentvist, och kan endast ersättas med ett annat forum, så som ett konventionellt skiljeförfarande, i de fall minoritetsägarna gett sitt uttryckliga samtycke till det. Särdragen föranleds vidare av att det legala skiljeförfarandet i vissa fall kan utgöra ett exklusivt forum för en lagbaserad inlösentvist. Detta innebär att en part under vissa omständigheter kan tvingas bli delaktig i ett legalt skiljeförfarande, det vill säga i ett rättsskipningsförfarande utanför det statliga domstolsväsendet.¹³⁵

En tvingande bestämmelse om att en lagbaserad inlösentvist ska avgöras i legalt skiljeförfarande fråntar, så som anförts ovan under stycke 3.3, de allmänna domstolarna den materiella behörigheten att behandla ärendet i första instans. Till skillnad från förekomsten av ett giltigt skiljeavtal, som utgör ett dispositivt rättegångshinder¹³⁶, utgör domstolens bristande behörighet ett sådant indispositivt, eller absolut, rättegångshinder, som domstolen ska utreda *ex officio* då ett sådant ärende anförs domstolen.¹³⁷ I det följande följer en överblick över rättsutvecklingen bakom förordnandet om att lagbaserade inlösentvister ska

¹³⁵ se ovan stycke 3.5

¹³⁶ *Lappalainen 2001*, s. 7

¹³⁷ se *Lappalainen 1995*, s. 189

avgöras i legalt skiljeförfarande. Syftet är att utreda vilka varit lagstiftarens motiv för att utesluta det allmänna rättsväsendets kompetens i ifrågavarande tvistsituationer. Därefter följer en komparativ redogörelse för de särdrag som skiljer det legala skiljeförfarandet från vad som i allmänhet uppfattas vara ett konventionellt skiljeförfarande.

5.4 Rättsutvecklingen gällande det legala skiljeförfarandet

Förordnandet om att lagbaserade inlösentvister med stöd av lag ska avgöras av skiljemän togs för första gången in i Finlands aktiebolagslag i samband med helhetsreformen 1978, genom vilken den tidigare aktiebolagslagen från 1895 förnyades. Reformen uppkom till stor del genom samnordiskt lagförebereidelsearbete, och aktiebolagsregleringen hade nyligen förnyats i både Danmark, Norge och i Sverige.¹³⁸ Reformen avsåg bland annat att vidga skyddet för minoritetsaktieägarnas ställning i bolaget genom att förtydliga reglerna om minoritetsaktieägarnas rätt att under vissa förutsättningar få sina aktier inlösta,¹³⁹ det vill säga rätt att frånträda sitt ägarskap och göra en så kallad *exit*. Den gällande ABL:s bestämmelser angående inlösen av minoritetsaktier och om processordningen vid inlösentvister, bygger på samma principer som de som angivits i förarbetena för aktiebolagslagen 1978¹⁴⁰, varvid dessa fortfarande ska anses vara relevanta.

Enligt den vid tiden för reformen 1978 gällande aktiebolagslagen (22/1895) 27 § 3 mom. kunde en aktieägare kräva inlösen av sina aktier av bolaget eller av en annan aktieägare vid fusion, vid ändring av bolagets syfte eller vid en förlängning av dess förutbestämda bolagstid, förutsatt att aktieägaren i fråga motsatt sig en sådan åtgärd vid bolagsstämman. Inlösenbeloppet skulle bestämmas på basis av bolagets senaste bokslut. I den reformerade ABL 1978 14:3 bibehölls en aktieägars rätt att få sina aktier inlösta av bolaget vid bolagets fusion, under förutsättningen att ägaren i fråga under bolagsstämman motsatt sig beslutet.

¹³⁸ RP 27/1977 rd, s. 1

¹³⁹ *ibid*, s. 2

¹⁴⁰ RP 109/2005 rd, s. 169

Denna rätt skulle gälla endast för det aktieägarna i det bolag som skulle upplösas, inte för det mottagande bolagets ägare.¹⁴¹

Därtill infördes i ABL 1978 14:8 en rätt till inlösen vid en koncentration av ägarskapet. Denna rätt gällde dock endast i vissa koncernförhållanden. Bestämmelsen gav ett moderbolag, som ensamt eller tillsammans med ett dotterbolag, ägde mer än nio tiondelar av ett annat dotterbolags aktier och röster, rätt att till gängse pris inlösa de återstående aktierna i det sistnämnda dotterbolaget. Lagens förarbeten motiverade den utvidgade inlösenrätten med att det i dylika koncernstrukturer vanligt förekommer intressekonflikter mellan moderbolagets och dotterbolagets aktieägare. Det är i moderbolagets intresse att sammanfoga dotterbolagets verksamhet med den egna verksamheten, vilket kan leda till beslut i strid med dotterbolagets intressen. Införandet av gränsen på nio tiondelars aktieinnehav för inlösenrätten och -skyldigheten motiverades framförallt genom effektivitetssynpunkter, då en majoritetsaktieägare med över detta aktieinnehav inte behöver ta i beaktande minoritetaktieägarnas särskilda rättigheter, samtidigt som minoritetsägarna fortfarande skulle ha en rätt att försvåra beslutsfattandet genom klander av bolagsstämmobeslut.¹⁴²

Den vars aktier kunde inlösas med stöd av lag fick samtidigt en rätt att yrka att moderbolaget skulle inlösa minoritetsaktierna. Detta ansågs motiverat eftersom aktieinlösen annars endast skulle komma på fråga i situationer där det skulle vara lönsamt ur majoritetsaktieägarens perspektiv.¹⁴³ Denna *exit* -rätt utgör därmed en skyddsregel för minoritetsaktieägarna. Enligt förarbetena skulle minoritetsaktieägarna också försäkras ett tillräckligt högt inlösenbelopp för att det skulle kunna göra en annan investering utan att gå på förlust. Ytterligare framhölls vikten av att inlösenförfarandet skulle ordnas på ett sätt som minimerade minoritetsaktieägarnas risk för rättsförlust.¹⁴⁴

¹⁴¹ RP 27/1977 rd, s. 105

¹⁴² *ibid*, s. 108

¹⁴³ *ibid*, s. 107-108

¹⁴⁴ *ibid*

Samtidigt med reformen av de lagbaserade inlösenbestämmelserna, infördes i bestämmelserna förordnanden om att tvister angående lösningsrätten och lösenbeloppets storlek skulle avgöras av skiljemän i den ordning som angavs i ABL 1978 16:5. Kunde moderbolaget och dotterbolaget inte träffa avtal om inlösen, skulle moderbolaget skriftligen underrätta dotterbolagets styrelse om detta, med den följd att dotterbolagets styrelse skulle begära domstolen att förordna en god man att bevaka dotterbolagets okända aktieägares rätt under tvisten.¹⁴⁵

De nya bestämmelserna om lagbaserad aktieinlösen skilde sig från den tidigare regleringen på många märkbara sätt. För det första innebar ändringen att inlösenbeloppet skulle ske till gängse värde, inte enligt aktiens bokslutsvärde. Det var dock inte möjligt att i en lagbestämmelse föreskriva hur aktiens gängse värde skulle fastställas. Vid fastställandet av den inlösta aktiens gängse värde ska alla inverkan omständigheter tas i beaktande, bland annat nettovärdet av bolagets egendom, framtidsutsikter och den förväntade aktieavkastningen.¹⁴⁶

Då inlösningsbeloppet skulle grunda sig på en dylik helhetsbedömning av de rådande omständigheterna och av bolagets framtidspotential, måste avgöranden fattas av någon, som hade rätt sakkunskap för att bedöma bolagets marknadsvärde. Detta ledde till att lagstiftaren beslöt att föreskriva om att möjliga tvister om lösenbeloppets storlek skulle avgöras av skiljemän i den ordning som anges 16:5. Skiljemännen skulle även avgöra möjliga tvister gällande huruvida lösningsrätt förelåg eller inte.¹⁴⁷

I förarbetena till ABL 1978 framhävde lagstiftaren skiljedomens överklagbarhet som det legala skiljeförfarandets främsta särdrag i förhållande till det konventionella skiljeförfarandet. Det att den legala skiljedomen kunde överklagas ansågs vara ett sätt att trygga den rättstrygghet som en domstolsprövning medgav, samtidigt som det var motiverat att de svåra värderingsfrågorna skulle avgöras av lämpliga, av Centralhandelskammaren utsedda sakkunniga. I

¹⁴⁵ RP 27/1977 rd, s. 108

¹⁴⁶ *ibid*, s. 105

¹⁴⁷ *ibid*

regeringspropositionen från 1977 förutspåddes att legala skiljedomar endast sällan skulle överklagas till domstol, eftersom domstolen endast av särskilda skäl kunde förväntas avvika från skiljemännens avgörande och värdering av inlösenbeloppet.¹⁴⁸ Till näst ska detta antagande samt det legala skiljeförfarandets övriga särdrag granskar noggrannare.

5.5 Särdrag i förhållande till konventionellt skiljeförfarande

5.5.1 Skiljemännen utses oberoende av parterna

Vid det konventionella skiljeförfarandet har parterna i allmänhet rätt att själva besluta om vem eller vilka som ska agera skiljemän i deras tvist. Då det legala skiljeförfarandet till skillnad från det konventionella förfarandet inte grundar sig på parternas samförstånd om tvistlösningsmetoden och om hur skiljemännen ska väljas, blir detta en fråga att avgöras av lagstiftaren.

Enligt handelskamarlagen 5 § 1 mom. tillsätter Centralhandelskammarens delegation för tre år i sänder en inlösningsnämnd, som har till uppgift att välja skiljemän och ansöka om förordnande av en god man i lagbaserade aktieinlösentvister. Inlösningsnämnden har en ordförande, en vice ordförande samt minst fem men högst sju andra medlemmar, som ska åtnjuta allmänt förtroende och ha kännedom om näringslivet. Ordföranden, vice ordföranden samt två av de övriga medlemmarna ska ha avlagt högre högskoleexamen i juridik och två av dem ska ha behörighet för domartjänst. Minst en medlem ska utses på förslag av registrerade föreningar som huvudsakligen företräder andra än professionella investerare. Vid behandlingen av ett ansökningsärende bör inlösningsnämndens medlemmar enligt sitt av Centralhandelskammaren fastslagna reglemente vara opartiska och oavhängiga så som avses i LSF 10 §.

Centralhandelskammarens inlösningsnämnd ska i enlighet med ABL 18:4 på en parts ansökan utse ett tillräckligt antal opartiska och oavhängiga skiljemän för att lösa en lagbaserad inlösentvist. I allmänhet tillsätter inlösningsnämnden en skiljeman att avgöra ett ärende. Under tidsperioden mellan 2010 - oktober 2015,

¹⁴⁸ RP 27/1977 rd, s. 116

som betraktats för denna avhandling, har en skiljemannapanel på fler än en skiljeman endast tillsatts i tre fall. Dessa gällde alla inlösenförfaranden som involverade börsbolag och betydande ekonomiska värden.¹⁴⁹ Även granskat under en längre tidsperiod kan det konstateras att inlösningsnämnden i allmänhet anser att en skiljeman är tillräcklig för att lösa en inlösentvist.¹⁵⁰ I de sällsynta fall där inlösningsnämnden ansett det motiverat att utse en skiljenämnd bestående av flera skiljemän, har skiljenämnderna i likhet med utgångspunkten i LSF 7 § bestått av tre skiljemän¹⁵¹. I dessa fall har det närmast varit frågan om att inlösentvisten involverat stora bolag och betydande ekonomiska intressen eller att inlösningsituationen i övrigt är exceptionellt stridig.¹⁵²

Till skillnad från det konventionella skiljeförfarandet, där skiljemännen som utgångspunkt utses av tvistens parter, kan parterna i ett legalt skiljeförfarande i allmänhet inte påverka valet av skiljemän¹⁵³, utan skiljemännen utses av inlösningsnämnden. Anmärkningsvärt är att det inte ställs några formella behörighetskrav på skiljemännen, utan dessa utses rent på basis av inlösningsnämndens omdöme om att skiljemannen har behövda sakkunskap. Det enda behörighetskrav som ställs för skiljemännen, är att de ska ha den sakkunskap som uppdraget kräver, vilken i första hand avser kunskap gällande hur företag och aktier i bolag värderas.¹⁵⁴

Det är i min mening här värt att notera, att lagstiftaren uttryckligen avsett att den sakkunskap, som skiljemännen i första hand ska ha, gäller *värdering av företag och aktier*. Detta står enligt min bedömning i strid med inlösningsnämndens rådande praxis, enligt vilken nämnden ändå i praktiken nästan uteslutande utser skiljemän med bakgrund inom juridik, inte företagsvärdering. De skiljemän, som utsetts är antingen akademiskt sakkunniga inom juridik eller erfarna advokater

¹⁴⁹ Centralhandelskammarens inlösningsnämnd

¹⁵⁰ Se *Sillanpää*, s. 37

¹⁵¹ ABL:s förordnande om att ett "tillräckligt" antal skiljemän ska utses, hindrar i sig inte att större skiljemannapaneler utses, men ändamålsenligheten med sådana stora skiljepaneler kan med fog ifrågasättas.

¹⁵² *Sillanpää*, s. 37

¹⁵³ *Guttorm 2005*, s. 4

¹⁵⁴ RP 27/1978 rd, s. 116

verksamma inom bolagsrätt. Endast i de få fall där inlösningsnämnden i ett legalt skiljeförfarande utsett en tremanna skiljenämnd, har någon av de skiljemän som utsetts uttryckligen haft annan än juridisk bakgrund, och då istället varit professor i företagsekonomi.¹⁵⁵ Detta måste anses ge uttryck för skiljemannens eller skiljemännens allt mer processledande roll i skiljeförfarandet. Till skillnad från vad som avsetts under lagberedningsskedet, inhämtas den efterlysta sakkunskapen gällande värderingen av ett bolag, genom att utomstående experter med denna sakkunskap hörs eller avger utsagor.

5.5.2 God man bevakar minoritetsrättigheterna

Såsom även *Havansi*¹⁵⁶ påpekat, utgör den särskilda processroll som den gode mannen utövar i det legala skiljeförfarandet, ett väsentligt särdrag mellan det konventionella och det legala skiljeförfarandet. Gode mannen har till uppgift att bevaka minoritetsaktieägarnas rättigheter vid inlösenförfarandet. Enligt ABL 18:5 ska Centralhandelskammarens inlösningsnämnd efter att ha fått en ansökan om att utse skiljemän, i första skede fatta beslut om huruvida nämnden ska ansöka om förordnande av en god man hos tingsrätten. Ansökan om förordnande av en god man behöver inte göras om samtliga parter i tvisten har meddelat att de anser att en god man inte behövs eller om förordnande av en god man anses obefogat med beaktande av minoritetsaktieägarnas rättsskydd, förutsättningarna för en rättvis rättegång samt av storleken på minoritetsaktieägarnas sammantagna fördel och andra omständigheter. Inlösningsnämndens beslut om att inte ansöka om förordnande av en god man får inte överklagas genom separata besvär. I praktiken ansöker inlösningsnämnden om förordnande av en god man i genomsnitt inom en vecka efter det att ansökan om val av skiljemän anlänt. Domstolen förordnar en god man i genomsnitt inom en dryg vecka efter det att ansökan om förordnande av en god man anlänt.¹⁵⁷

Det legala skiljeförfarandet inskränker sig enligt förarbetena till rättegången i den legala skiljedomstolen¹⁵⁸. Den gode mannens uppgifter inskränker sig

¹⁵⁵ Centralhandelskammarens inlösenämnd, samt *Sillannpää*, s. 37

¹⁵⁶ *Havansi 2004*, s. 50

¹⁵⁷ RP 71/2013 rd, s. 5

¹⁵⁸ RP 109/2005 rd, s. 171

korresponderande till att bevaka minoritetsaktieägarnas intressen vid detta skiljeförfarande. Den gode mannen har rätt och skyldighet att vid skiljeförfarandet på minoritetsaktieägarnas vägnar framföra omständigheter och bevis som stöder deras sak. Den gode mannen har dock inte partsställning vid skiljeförfarandet, utan hans eller hennes roll begränsar sig till att endast stöda de minoritetsaktieägare, som är parter vid skiljemannarättegången. Den gode mannen har emellertid i allmänhet rätt att vid skiljeförfarandet handla som en part, till exempel genom att lägga fram bevis. Den gode mannen har dock inte befogenhet att framställa eller godkänna lösningsanspråk på minoritetsaktieägarnas vägnar. Den gode mannen kan därmed inte ingå förlikning eller på ett bindande sätt helt eller delvis medge käromålet och till exempel godta ett erbjudet lösenbelopp. Den gode mannen kan inte heller ansöka om skiljeförfarande och sålunda framställa lösningsanspråk på minoritetsaktieägarnas vägnar.¹⁵⁹

Den gode mannens processroll är sekundär i förhållande till de minoritetsaktieägare som deltar i inlösenprocessen. Detta innebär att gode mannen inte kan vidta sådana åtgärder, som står i strid med parternas egna åtgärder. Om en minoritetsaktieägare aktivt deltar i ett skiljeförfarande går därmed dennes egna processuella åtgärder därmed före den goda mannens. Om en minoritetsaktieägare till exempel som svarande godkänner en inlösares inlösenrätt, har den gode mannens eventuella åtgärder för att visa att någon inlösenrätt inte föreligger ingen betydelse när det gäller denna minoritetsaktieägare. I praktiken är den gode mannens viktigaste uppgift att vid skiljeförfarandet uttala sin motiverade uppfattning om och vid behov lägga fram visning för vilket det rätta lösningspriset för en aktie är.¹⁶⁰ Ännu vid millennieskiftet vad det vanligt att den gode mannen till sin bakgrund var CGR-revisor.¹⁶¹ Numera är det mer allmänt att den gode mannen är advokat, eller har såväl juridisk utbildning som utbildning inom handelsvetenskap.¹⁶²

¹⁵⁹ RP 109/2005 rd, s. 172-173

¹⁶⁰ *ibid*

¹⁶¹ *Sillanpää*, s. 37

¹⁶² Centralhandelskammarens inlösenämnd

5.5.3 Det legala skiljeförfarandet inleds

Det legala skiljeförfarandet inleds vid den tidpunkt då en ansökan om att skiljemän ska utses delges motparten.¹⁶³ Det är alltså tidpunkten för delgivningen som är avgörande, inte tidpunkten för när ansökan om skiljemän lämnas till Centralhandelskammaren. Som utgångspunkt sker delgivningen direkt till motparten eller dennes behöriga representant. I en situation där delgivning ska ske till flera minoritetsaktieägare kan detta medföra att det legala skiljeförfarandet inleds vid olika tidpunkt för respektive minoritetsägares del.¹⁶⁴

Tidpunkten för när det legala skiljeförfarandet inleds är av betydelse, eftersom den viktigaste frågan som avgörs i förfarandet, det vill säga lösenbeloppet, enligt ABL 18:7 ska bestämmas enligt de inlösta aktiernas gängse pris *före inledandet av skiljeförfarandet*, förutsatt att inlösenförfarandet inte föregås av ett uppköpserbudande enligt VML 11 kap¹⁶⁵. Detta medför att tidpunkten för när förfarandet inleds kan vara av avgörande betydelse särskilt i de fall det sker märkbara förändringar på marknaden, vilka påverkar bolagets och aktiernas värde. Om det finns flera aktieägare vars aktier ska inlösas, och ifall dessa delges vid olika tidpunkter, finns det alltså en risk för att marknadsfluktuationer föranleder att inlösenbeloppet som följd ska bestämmas enligt mycket olika gängse pris. Detta måste anses vara problematiskt med beaktande av principen om aktieägarnas likställighet som följer av ABL 1:7¹⁶⁶. Ifall det finns flera aktieägare vars aktieinnehav ska inlösas, är det därmed att föredra att delgivning sker till den gode mannen för minoritetsaktieägarnas gemensamma räkning i enlighet ABL 18:5.2. I sådant fall inleds förfarandet samtidigt för samtliga minoritetsaktieägare vid den tidpunkt då ett meddelande om ansökan i enlighet med sagda lagrum publicerats i den officiella tidningen.

¹⁶³ RP 71/2013 rd, s. 4

¹⁶⁴ *Pulkkinen*, s. 567

¹⁶⁵ Om det inte finns särskild anledning att förfara på ett annat sätt, ska det gängse priset för aktierna enligt ABL 18:7 betraktas vara det pris som erbjudits i ett möjligt uppköpserbudande enligt VML 11 kap.

¹⁶⁶ Likställighetsprincipen innebär att bolagets medel ska betalas ut i enlighet med aktieinnehaven och boalsordningen och att det inte på olika sätt överförs till majoriteten av aktieägarna. En aktieägare har sålunda i första hand rätt att förlita sig på att hans aktier medför samma rättigheter som de övriga aktierna i bolaget. RP 109/2005 rd, s. 18; *ibid*, s. 14

Tidpunkten för när skiljeförfarandet inleds är även av betydelse för när den latent inlösningskyldigheten blir slutligt bindande för en majoritetsaktieägare. Enligt ABL 18:4.3 påverkar eventuella förändringar i bolagets ägandeförhållanden, som sker efter den tidpunkt då ett skiljeförfarande inletts nämligen inte en sådan lagbaserad inlösenkyldighet som har sin grund i en koncentration av äganderätten. Således kan en majoritetsaktieägare inte efter att förfarandet inletts, längre frånträda sin inlösenkyldighet genom att till exempel sälja en del av sitt aktieinnehav i syfte att undvika skyldigheten att lösa in minoritetsaktierna.¹⁶⁷

5.5.4 Kostnadsfördelning och rätt till rättshjälp

En väsentlig skillnad mellan det konventionella och det legala skiljeförfarandet utgörs vidare av den omfördelning av kostnadsbördan för förfarandet som stadgas i ABL 18:8. Enligt sagda lagrum ska den inlösande majoritetsaktieägaren svara för skiljeförfarandets kostnader, om inte skiljemännen av någon särskild anledning anser det skäligt att bestämma något annat¹⁶⁸. Med kostnaderna för skiljeförfarandet avses den ersättning som betalas till skiljemännen för deras arbete och kostnader, samt det arvode och konstansersättning till gode mannen, som fastställs av skiljemännen i enlighet med ABL 18:5 4 mom.¹⁶⁹ Såsom anförts ovan under 3.4.1 innebär detta en betydande lättnad till fördel för minoritetsägarna. Denna omfördelning av kostnaderna ska till och med anses nödvändig, eftersom minoritetsaktieägarna under vissa omständigheter kan bli part ett legalt skiljeförfarande även ofrivilligt¹⁷⁰, varvid det inte är skäligt att de åläggs ansvar för tvistlösningens kostnader.

Med de kostnader som avses i lagrummet avses dock inte parternas egna rättegångskostnader vid skiljedomstolen. I utgångspunkt svarar parterna själva för sina rättegångskostnader. I skiljedomen kan det ändå bestämmas att ersättning ska betalas också för sådana rättegångskostnader, varvid bestämmelserna i RB

¹⁶⁷ Helsingforsregionens handelskammare, Yhtiöoikeus H3, s. 2

¹⁶⁸ en sådan särskild anledning kunde enligt förarbetena t.ex. utgöras av chikanartat beteende från en minoritetsaktieägares sida, då en minoritetsaktieägare, som misstänks vara insolvent, grundlöst fördröjt behandlingen. I sådant fall kan det bestämmas att minoritetsägaren svarar för kostnaderna gentemot inlösaren *inter partes*, RP 109/2005 rd, s. 176

¹⁶⁹ RP 109/2005 rd, s. 176

¹⁷⁰ se ovan stycke 3.5

vad gäller ersättning för rättegångskostnader iakttas i tillämpliga delar.¹⁷¹ Det legala skiljeförfarandet som process uppvisar ofta sådana särdrag, vilka enligt förarbetena kan leda till att till exempel jämningsbestämmelsen i RB 21:8b kan komma att tillämpas¹⁷².

Något som här är värt att notera, är att en part inte kan beviljas allmän rättshjälp för att täcka de rättegångsutgifter, som eventuellt hänför sig till det legala skiljeförfarandet. Enligt rättshjälpslagen 1:1.2 (257/2002) omfattar rättshjälpen juridisk rådgivning och behövliga åtgärder samt biträdande i domstol och hos andra myndigheter. Det legala skiljeförfarandet utgör ingen sådan domstol eller myndighet, utan utgör uttryckligen utomstatlig rättsskipning. Härmed framhävs åter den gode mannens roll i att tillvarata minoritetsaktieägarnas intressen under det legala skiljeförfarandets gång, eftersom den gode mannen i många fall kan vara den enda juridiska rådgivning minoritetsaktieägarna har tillgång till. Det legala skiljeförfarandet inskränker sig dock till rättegången i den legala skiljedomstolen.¹⁷³ Den gode mannens uppgifter inskränker sig korresponderande i utgångspunkt till att bevaka minoritetsaktieägarnas intressen vid detta skiljeförfarande.

Så som nedan behandlas mer ingående, kan legala skiljedomar till skillnad från konventionella skiljedomar överklagas. Vid sidan om parterna har även den gode mannen självständig besvärsmätt över den legala skiljedomen. Denna rätt tillkom genom en lagändring 2014, och ansågs vara nödvändig särskilt i sådana inlösesituationer, där de inlösta minoritetsägarna är många och eventuellt också okända.¹⁷⁴ Den inlösande majoritetsaktieägaren svarar även för de kostnader som föranleds av ett sådan överklagningsförfarande i domstol, som inleds på den gode mannens initiativ. För att den gode mannen inte ska kunna missbruka denna besvärsmätt, utan endast överklaga den legala skiljedomen när det är förenligt med minoritetsaktieägarnas intressen, har det i ABL 18:10 förordnats att den gode mannen själv svarar för de rättegångskostnader, som han eller hon på ett sätt som avses i RB 21:4 eller RB 21:5 uppsåtligen eller av oaktsamhet orsakar inlösaren

¹⁷¹ RP 109/2005 rd, s. 176

¹⁷² *ibid*

¹⁷³ *ibid*, s. 171

¹⁷⁴ RP 71/2013 rd, s. 13

då klandertalan är obefogad.¹⁷⁵ Det kan dock med fog antas att visningen för att denna gräns av uppsåt och oaktsamhet lär vara hög. Då värdering av företag och aktier i ett privat aktiebolag inte är någon exakt vetenskap, finns det få omständigheter under vilka det bör anses obefogat och oförenligt med minoritetsaktieägarnas intressen att överklaga inlösenbeloppet.

5.5.5 Legal skiljedom kan överklagas på materiell grund

Som ovan anförts hänför sig flera av det konventionella skiljeförfarandets fördelar – dess snabbhet och verkställbarhet – till den omständigheten att en konventionell skiljedom i utgångspunkt är slutlig, det vill säga att den inte kan överklagas på materiella grunder. Till skillnad från detta kan en legal skiljedom enligt ABL 18:10.1 överklagas till Helsingfors tingsrätt på initiativ av en part eller av den gode mannen. Möjligheten till att kunna överklaga en legal skiljedom på materiella grunder motiveras uttryckligen utifrån den omständighet att det legala skiljeförfarandet är lagstadgat, till skillnad från det konventionella skiljeförfarandet, som är avtalsbaserat¹⁷⁶.

Möjligheten att överklaga en legal skiljedom utgör också enligt lagstiftaren¹⁷⁷ den mest väsentliga skillnaden mellan det legala och det konventionella skiljeförfarandet. Denna möjlighet att på materiell grund överklaga en legal skiljedom föranleder vissa rättsliga problem, vilka jag till näst avser att identifiera. Därefter avser jag att analysera överklagandeinstitutionens nödvändighet och därefter dess ändamålsenlighet.

¹⁷⁵ RP 71/2013 rd, s. 20

¹⁷⁶ RP 109/2005 rd, s. 177

¹⁷⁷ RP 27/1977 rd, s. 116

6 ÖVERKLAGANDEINSTITUTIONENS ÄNDAMÅLSENLIGHET

6.1 Behörig domstol i första instans

Den i ABL 18:10 föreskrivna hänskjutningen av att överklaganden gällande legala skiljedomar ska koncentreras till Helsingfors tingsrätt begränsar inte en parts rätt att väcka talan om upphävande eller ogiltigförklarande så som föreskrivs i LSF 50 § 1 mom. Enligt LSF 50 § ska talan om ogiltigförklarande eller upphävande av en skiljedom prövas vid allmänna underrätten på den ort där skiljedomen har meddelats. Parterna kan även komma överens om att målet ska prövas vid någon annan allmän underrätt.

Här uppstår med andra ord en kollision mellan två olika forum. Om en legal skiljedom överklagas på materiella grunder, utgör Helsingfors tingsrätt sedan en ändring av ABL 2013¹⁷⁸ exklusiv besvärsinstans. Ifall den legala skiljedomen klandras på formella grunder i enlighet med LSF, ska klandret av den legala skiljedomen prövas vid allmän underrätt på den ort där skiljedomen har meddelats. Denna forumkollision accentueras vidare av att besvärsprocessen över en legal skiljedom enligt ABL utgör ett tvåinstansförfarande i den mening, att ändring i Helsingfors tingsrätts dom enligt ABL 18:10.2 ska sökas direkt hos Högsta domstolen. Om klander anförts på formella grunder och överklagan därmed sker i enlighet med LSF, ska underrettens dom överklagas i normalt treinstansförfarandet enligt RB.

Denna kollision av forum för överklagan och klander över legala skiljedomar har behandlats av Högsta domstolen innan lagändringen 2013. I ärendet HD 2010:30 hade majoritetsaktieägaren Technopolis Oyj (inlösaren) förvärvat över 90 % av aktierna i Technopolis Kareltek Oy, varvid majoritetsaktieägaren erhållit rätt att lösa in de resterande aktierna i bolaget. Ärendet behandlades i legalt skiljeförfarande, i vilket skiljemannen först genom ett separat beslut avgjorde att lagbaserad inlösenrätt förelåg, och godtog att majoritetsaktieägaren mot ställande av säkerhet fick överta aktierna. I den slutliga skiljedomen upprätthölls detta beslut, samt fastslogs ett inlösenbelopp. Till skiljedomen tillfogades besvärsanvisningar, enligt vilka besvär kunde anföras till underrätten vid bolagets

¹⁷⁸ RP 71/2013 rd, s. 15

hemort, vilket enligt den för tidpunkten gällande aktiebolagslagen utgjorde forum för besvär över legala skiljedomar.

Som ovan anförts utgörs det designerade forumet enligt gällande ABL av Helsingfors tingsrätt. Avgörandets motiveringar är ändå *mutatis mutandis* tillämpliga även idag. I avgörandet tar Högsta domstolen ställning till frågan gällande vilken domstol som ska anses vara behörig då besvär angående en legal skiljedom anförs till allmän underrätt. Enligt ABL 18:10 ska legala skiljedomar överklagas genom besvär till Helsingfors tingsrätt. Det har inte i lag definierats på hurudana slags grunder en legal skiljedom kan överklagas, men ordalydelsen indikerar på att överklagan kan ske genom att inlösenrätten eller inlösenbeloppet bestrids, det vill säga på materiella grunder. Detta skiljer det legala skiljedomarna från konventionella skiljedomar, vilka inte kan överklagas på materiella grunder, utan endast klandras på formella grunder, det vill säga ifall ett processuellt fel begåtts vid förfarandet.¹⁷⁹ Om en konventionell skiljedom omprövas på dessa formella grunder, talas det om att skiljedomen klandras.¹⁸⁰

I HD 2010:30 klandrades den legala skiljedomen bland annat på den som anges i LSF 41 § 1 mom. 2 punkten, det vill säga att skiljemannen inte tillsatts i behörig ordning. Detta utgör en formell klandergrund. I det fall som Högsta domstolen hade för handen uppstod härmed frågan huruvida en legal skiljedom förutom en överklagandeprocess i enlighet med ABL, även kunde bli föremål för klander på formella grunder i enlighet med LSF. Ifall detta är fallet uppstår en behörighetskonflikt,¹⁸¹ eftersom Helsingfors tingsrätt är behörig att behandla överklagan på materiella grunder, medan klander av den legala skiljedomen på formella grunder skulle anföras tingsrätten på den ort, var skiljedomen meddelas.

I sitt prejudikat ansåg Högsta domstolen att det var möjligt att klandra en legal skiljedom även på formella grunder. HD slog fast att den domstol som enligt ABL 18:10 var behörig att behandla en överklagan, även var behörig att behandla ett

¹⁷⁹ *Koulu 2010*, s. 248

¹⁸⁰ *ibid*; angående klander mot en konventionell skiljedom, se t.ex. *Heuman*, s. 584 ff.

¹⁸¹ *Koulu 2010*, s. 248

dylikt kombinerat ärende, där ogiltigförklaring av den legala skiljedomen åberopas på såväl materiella som formella grunder. Så som även framhävts av *Koulu* är Högsta domstolens motiveringar för sagda utvidgade behörighet rätt knappa. Det anförs främst att ABL 18:10 vida ordalydelse inte kan anses begränsa på vilken grund överklagan kan anföras.¹⁸² Den omständighet, huruvida den legala skiljedomens ogiltighet åberopas på materiella eller på formella grunder saknar enligt *Koulu* ändå i praktiken betydelse. I det fall en allmän domstol oberoende överprövar de materiella frågorna gällande inlösenrättens förekomst och inlösenbeloppet, har parterna knappast något intresse i att särskilt få det fastslaget att ett formellt fel belastar skiljeförfarandet.¹⁸³

6.2 Behörig domstol i andra instans

Dock uppstår det fortfarande en behörighetskonflikt om en missnöjd part önskar att överklaga tingsrättens dom till högre instans. Enligt ABL 18:10 får Helsingfors tingsrätts beslut överklagas genom besvär hos Högsta domstolen, om denna meddelar besvärstillstånd med stöd av RB 30:3. Det är alltså frågan om ett undantagsförfarande där underrättens dom överprövas direkt i högsta instans, utan prövning i hovrätt. En tingsrättsdom gällande ett klander av ett skiljeförfarande på formella grunder överprövas dock i normalt treinstansförfarande. I förarbetena till framhävs vidare att överklagningsmöjligheten enligt ABL 18:10 inte begränsar en parts möjligheter att åberopa LSF:s bestämmelser om ogiltighet eller upphävning, och att sålunda få ogiltighets- och klandergrunderna behandlade i vanlig ordning i samtliga rättsinstanser¹⁸⁴.

Om en legal skiljedom klandras på de formella grunder som anges i LSF, och klandret med stöd av avgörandet HD 2010:30 behandlas vid Helsingfors tingsrätt, förblir det enligt mig öppet huruvida en möjlig överklagan gällande Helsingfors tingsrättsdom då kan prövas i hovrätt, eller huruvida HD utgör exklusiv besvärsinstans. Avgörandet HD 2010:30 avsåg endast frågan, vilken domstol som var behörig i första instans. Högsta domstolen har inte tagit ställning till vilken

¹⁸² *Koulu 2010*, s. 248

¹⁸³ *ibid*

¹⁸⁴ RP 109/2005 rd, s. 177

domstol som skulle vara behörig att avgöra en överklagan i nästa instans. En av de orsaker som HD lyfter fram som motivering för sitt avgörande i HD 2010:30, utgörs av att HD anser det vara oändamålsenligt att klandergrunderna enligt LSF och överklagan enligt ABL skulle behandlas i olika domstolar i första instans. Frågan specificeras därmed i att avgöra, huruvida denna motivering *ex analogia* kan tänkas bli tillämplig på besvärstadiet. Rättsläget måste till denna del anses oklart.

På ett mer allmänt plan konstaterar Högsta domstolen att det inte finns en klar gränsdragning mellan de formella grunderna för klander i enlighet med LSF och de materiella grunderna för överklagan av en legal skiljedom i enlighet med ABL. Möjligheten att överklaga en legal skiljedom hos Helsingfors tingsrätt på materiella grunder, försämrar inte en parts möjligheter att klandra skiljedomen på formella grunder inför samtliga instanser.¹⁸⁵ Detta torde innebära att en tingsrättsdom, till den del en klandertalan med grund i LSF:s ogiltighetsgrunder avgjorts, bör gå att överklagas hos hovrätten. Hovrätten är ändå inte materiellt behörig att ta ställning till de materiella frågor som avgjorts i den legala skiljedomen, nämnvärt inlösenbeloppet och förekomsten av en inlösenrätt. Besvär angående dessa ska med stöd av ABL 18:10.2 avgöras av HD, om denna beviljar besvär rätt. Detta är besvärligt ur både rättskydds- och effektivitetssynpunkt. Hur kan HD ta ställning till huruvida det finns skäl att bevilja direkt besvär rätt från tingsrätten, om inte hovrätten först tagit ställning till frågan huruvida skiljedomen i sig är ogiltig på formell klandergrund? Möjligheten att på materiell grund överklaga en legal skiljedom föranleder även andra rättsliga problem, varvid jag till näst kommer att analysera överklagandeinstitutionens dess nödvändighet och ändamålsenlighet överlag.

6.3 Överklagandemöjlighetens nödvändighet

6.3.1 Legalt skiljeförfarande som rättvis rättegång

Så som även Högsta domstolen konstaterat i sitt avgörande HD 2001:11 är var och en enligt EMRK artikel 6(1) berättigad att få sina civila rättigheter och skyldigheter prövade i en rättvis och offentlig rättegång inför en oavhängig och

¹⁸⁵ RP 109/2005 rd, s. 177

opartisk domstol. Högsta domstolen konstaterar vidare, att i det fall en sådan fråga med stöd av en lagbestämmelse ska prövas i skiljeförfarande, måste detta forum uppfylla konventionens krav på att å ena sidan utgöra i) en opartisk och oavhängig domstol som upprättats enligt lag, och å andra sidan ii) ska rättegången vara offentlig. Ifall del legala skiljeförfarandet skulle uppfylla dessa krav, skulle ingen rätt till överklagan av en legal skiljedom förutsättas, och med den följd att ABL 18:10 kunde slopas.

6.3.2 Legalt skiljeförfarande som ett opartiskt och oavhängigt forum

Konventionstextens formulering av EMRK artikel 6(1) på ursprungsspråken engelska "*independent and impartial tribunal established by law*" och franska "*un tribunal indépendant et impartial*" möjliggör redan *prima facie* att tribunalen inte nödvändigtvis behöver vara en statlig domstol. Det förutsätts dock entydigt att tribunalen i övrigt uppfyller kraven på oavhängighet och opartiskhet.¹⁸⁶

I avgörandet *Lithgow m.fl. mot Förenade kungariket* ansåg EMD att en utomstatlig skiljemannadomstol kallad "Arbitration Tribunal" uppfyllde kravet på att utgöra ett opartiskt och oavhängigt tvislösningsforum. Sagda tribunal hade upprättats för att avgöra tvister relaterade till en ny lag, enligt vilken staten erhöll rätt att genom tvångsfusion nationalisera bolag verksamma inom den brittiska fartygsindustrin genom expropriation av klagandenas aktier i bolagen.¹⁸⁷ I sagda avgörande poängterade EMD att även andra tribunaler än klassiska domstolar som integrerats i det nationella rättsmaskineriet kunde uppfylla de i artikel 6(1) uppställda kraven för ett opartiskt och oavhängigt tribunal, förutsatt att rättsskyddsgarantierna i övrigt uppfylls.¹⁸⁸

6.3.3 Måste en legal skiljedom kunna överklagas på materiella grunder?

I finska förarbeten har det främst bara konstaterats att en legal skiljedom måste kunna överklagas till domstol, utan att desto mer motivera eller ifrågasätta detta

¹⁸⁶ se *Pinna*, s. 6

¹⁸⁷ *Lithgow m.fl. mot Förenade kungariket*, 8.7.1986, p. 18-27, p. 29-30

¹⁸⁸ *Lithgow m.fl. mot Förenade kungariket*, 8.7.1986, p. 201-202

behov.¹⁸⁹ Behovet för möjligheten till att överklaga en legal skiljedom har däremot behandlats i Sverige i samband med reformen av SvABL 1975. Under remissrundan för SvABL 1975 anförde Sveriges Advokatsamfund att möjligheten till att överklaga en legal skiljedom på materiell grund borde slopas. Förslaget motiverades med att man härmed skulle undvika de långa klanderprocesser som förorsakats i inlösentvister.¹⁹⁰ Möjlighet till överprövning skulle med andra ord, i likhet med konventionella skiljeförfaranden, finnas endast på formella grunder i de fall processuella fel begåtts vid skiljeförfarandet, till exempel om en skiljeman varit jävig eller annars överträtt handläggningsregler.¹⁹¹

Samfundet föreslog att aktieinlösentvister skulle avgöras av skiljemän i ett skiljeförfarande, som motsvarar det konventionella skiljeförfarandet, med det undantag, att förfarandet inte grundade sig på avtal. Advokatsamfundet ansåg inte att denna avsaknad av möjlighet till materiell omprövning av en inlösentvist medförde problem ur ett rättsskyddsperspektiv. Tvärtom, framhölls att det fanns goda grunder att anta att avgöranden, som en skiljenämnd träffar, skulle vara minst lika rättvisande som de som ges i allmän domstol. Advokatsamfundet ansåg till exempel att de kortare behandlingstider, som skulle medföras av att skiljedomarna inte kunde överklagas, skulle betyda att lösenbeloppet fastställdes möjligast nära tidpunkten för lösningsanspråket, det vill säga den tidpunkt vid vilken de inlösta aktiernas värde ska mätas.¹⁹² Dessa motiveringar godtogs av den svenska lagstiftaren, och en hänvisning till att lagbaserade aktieinlösentvister skulle avgöras i ett skiljeförfarande i enlighet med den svenska lagen om skiljemän (1929:145) togs in i SvABL 1975 14:9.¹⁹³

6.3.4 Bramelid och Malmström mot Sverige – ingen offentlig rättegång

Det konventionella skiljeförfarandet utsågs därmed i Sverige till exklusivt forum i aktiebolagsrättsliga inlösentvister, och parterna fråntogs möjligheten till att ompröva sitt ärende i domstol på materiella grunder. Det dröjde dock inte längre

¹⁸⁹ RP 109/2005 rd, s. 177

¹⁹⁰ Prop. 1975:103, s. 531-532

¹⁹¹ *Heuman*, s. 585-586

¹⁹² Prop. 1975:103, s. 531-532

¹⁹³ Prop. 1975:103, s. 703

än två år från den sagda lagändringen innan denna utslutning av en prövning inför offentlig domstol föranledde ett klagomål mot Sverige hos EMD. År 1977 uppstod en situation där Åhléns och Holm AB (Åhléns) erhöll den förutsatta majoriteteten på över 90 % av aktierna i AB Nordiska Kompaniet (NK), och beslöt att utöva sin rätt att lösa in resterande minoritetsaktier i NK. Tvister mellan Åhléns och de minoritetsägare som inte accepterade det erbjudna lösenbeloppet kom att avgöras av skiljemän i legalt skiljeförfarande.¹⁹⁴ En del av de inlösta minoritetsaktieägarna var missnöjda med det lösenbelopp som fastslogs i den legala skiljedom som avkunnades i förfarandet. Lösenbeloppet utgör en sådan materiell aspekt av en skiljedom, som enligt den vid tiden reformerade SvABL 1975 inte utgjorde grund för att överklaga skiljedomen. I brist på möjlighet att överklaga skiljedomen i nationell domstol, anförde två av de inlösta aktieägarana, Lars Bramelid¹⁹⁵ och Anne Malmström¹⁹⁶ klagomål till Europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna.¹⁹⁷

I sitt avgörande gällande huruvida klagomålen kunde tas upp till prövning övervägde kommissionen först under vilka förutsättningar ett skiljeförfarande kunde godtas som forum för en tvist. För det första identifierade kommissionen att föremålet för skiljeförfarandet utgjordes av sådana civila rättigheter och skyldigheter, som en enskild enligt EMRK artikel 6(1) har rätt att få avgjord i rättvis rättegång. Enligt kommissionen förutsätter artikel 6 dock inte att den beslutsfattande institutionen enligt nationell lagstiftning nödvändigtvis definieras som en domstol, så länge tribunalen annars uppfyller konventionens krav på en rättvis rättegångsprövning. Kommissionen framhöll därtill att den inte motsätter sig att beslut gällande en enskilds civila rättigheter och skyldigheter beprövas av någon annan institution i första instans, förutsatt att ett ärende kan upptas till ett kompetent organ inom skälig tid. För det andra poängterade kommissionen, i likhet med vad som redogjorts för ovan under 4.1.1, att det inte föreligger hinder för att en enskild i viss mån avsäger sig en del av de rättigheter som garanteras

¹⁹⁴ *Bramelid och Malmström mot Sverige*, beslut 1982, s. 77-79

¹⁹⁵ Klagomål nr 8588/78

¹⁹⁶ Klagomål nr 8589/79

¹⁹⁷ *Bramelid och Malmström mot Sverige*, beslut 1982, s. 80

under artikel 6. Detta förutsätter dock att beslutet om att avsäga sig rättigheterna fattas frivilligt och utan påtryckning.¹⁹⁸

Kommissionen tog sig därmed an uppgiften att för det första avgöra, huruvida parterna på ovan beskrivet sätt, det vill säga *frivilligt och utan påtryckning*, kunde anses ha överfört sitt ärende att avgöras av skiljemän. Kommissionen ansåg att parterna inte på avtalsrättslig grund konkludent kunde anses ha hänfört sin inlösentvist till ett skiljeförfarande endast genom att köpa och inneha aktier i ett aktiebolag, på vilket på SvABL 1975 och dess förordnanden om att tvistlösning ska ske i skiljeförfarande tillämpades.¹⁹⁹ Härmed hade lagändringen 1975 föranlett att parternas tvist skulle lösas i sådant legalt skiljeförfarande, som för att vara godtagbart måste uppfylla de i artikel 6(1) föreskrivna kriterierna.

I sitt beslut övervägde kommissionen till följande huruvida det legala skiljeförfarandet i det refererade fallet gällande tvångsinlösen av aktier uppfyllde de i artikel 6 framställda kraven för en rättvis rättegång. Övervägandena gällde huruvida skiljeförfarandet i tillräcklig mån uppfyllde kraven på oavhängighet och opartiskhet och om processen kunde anses offentlig och rättvis, så som krävs under artikel 6.²⁰⁰ Tvistlösning i skiljeförfarande utgör ingen offentlig rättegång i domstol, varvid det står klart att rättskipning i ett skiljeförfarande inte i sig kan uppfylla de krav som under artikel 6 uppställs för en rättvis rättegång. I sitt avgörande 25 oktober 1984 kritiserar kommissionen därmed den ändring gällande överklagandemöjligheterna av en legal skiljedom, som ändringen av SvABL 1975 medförde. Kommissionen förklarade enhälligt att den enskildas rätt till rättvis rättegång under artikel 6 kränkts i klagandenas fall. Under den tid ärendet handlades av Europeiska människorättskommissionen, hade Sverige dock redan återtagit ändringen av den sagda bestämmelsen i ABL, och återinfört möjligheten till att pröva en legal skiljedom i allmän domstol. Kommissionen ansåg detta vara

¹⁹⁸ *Bramelid och Malmström mot Sverige*, beslut 1982, s. 84-85

¹⁹⁹ *Bramelid och Malmström mot Sverige*, beslut 1982, s. 85

²⁰⁰ *Bramelid och Malmström mot Sverige*, beslut 1982, s. 85

en tillfredställande åtgärd av den svenska regeringen, varvid det inte ansågs föreligga behov för kommissionen att vidta vidare åtgärder.²⁰¹

Med beaktande av senare EMD -praxis, särskilt *Lithgow m.fl* -avgörandet, synes kommissionens avgörande i det ovan refererade svenska fallet uttryckligen grunda sig på att rättsskipningen i det legala skiljeförfarandet inte var offentligt, inte på den omständigheten att skiljeförfarandet inte skulle kunna anses uppfylla kravet på att utgöra en opartisk och oavhängig domstol. I *Lithgow m.fl* -avgörandet skulle skiljeförfarandena inför skiljemannadomstolen i allmänhet skulle hållas offentligt.²⁰² Detta måste anses utgöra den avgörande skillnaden mellan varför skiljemannadomstolen i *Lithgow m.fl* -avgörandet, till skillnad från det svenska legala skiljeförfarandet, ansågs uppfylla kraven under artikel 6(1).

6.4 Ändamålsenlighet ur ett processekonomiskt perspektiv

Till följd av att det legala skiljeförfarandet inte i nuvarande form uppfyller de krav som enligt EMRK artikel 6 uppställs för en rättvis rättegång, är det alltså nödvändigt att en legal skiljedom kan överklagas på materiella grunder till allmän domstol. Många av ett skiljeförfarandes fördelar i förhållande till en prövning i allmän domstol hänför sig dock uttryckligen till den tidsinbesparing, som föranleds av att skiljeförfarandet utgör tvistlösning i en enda instans. Enligt statistik som förts av Centralhandelskammarens inlösenämnd under åren 2003-2014, räcker behandlingen av en inlösentvist i legalt skiljeförfarande i medeltal sex månader²⁰³. Då behandlingstiden för ett konventionellt skiljeförfarande enligt till exempel Centralhandelskammarens reglementen inte får överskrida nio månader²⁰⁴ respektive tre månader för det förenklade förfarandet²⁰⁵, måste handläggningen även i det legala skiljeförfarandet anses vara en förhållandevis snabb process. Ingen särskild statistik förs över behandlingstiderna för besvär över de till antalet få domstolsprocesser, som föranleds av överklagan över legala skiljedomar. Särskilt med beaktande av den stora mängden ärenden som i övrigt ska avgöras

²⁰¹ *Bramelid och Malmström mot Sverige*, beslut 1984, s. 1-2

²⁰² *Lithgow m.fl. mot Förenade kungariket*, 8.7.1986, p. 31

²⁰³ se bilaga 1

²⁰⁴ Centralhandelskammarens regler för skiljeförfarande 42 §

²⁰⁵ Centralhandelskammarens regler för förenklat skiljeförfarande 40 §

av Helsingfors tingsrätt, kan det dock antas att behandlingstiden av inlösentvisten lätt åtminstone fördubblas till följd av ett anfört besvär. Detta kan knappast anses ändamålsenligt, då det i allmänhet ur effektivitetssynpunkt är viktigt att få ärendet slutligt avgjort möjligast snabbt.

Därtill bör det noteras att det ur de inlösta minoritetsaktieägarnas perspektiv enligt *de lege lata* saknas incentiv till att låta bli att så att säga "för säkerhets skull" överklaga en legal skiljedom till den del lösenbeloppet fastställts. Detta följer av att majoritetsaktieägaren står för gode mannens arvode även under besvärsprocessen²⁰⁶ och att *reformatio in pejus*-förbudet, det vill säga förbudet att vid överklagan döma ett ärende till klagandens nackdel²⁰⁷, föranleder en situation där en minoritetsaktieägare endast kan vinna på att anföra besvär över lösenbeloppet. *De facto* medför detta en situation där en överklagandeprocess över en legal skiljedom i domstol än mer utgör regel än ett undantag, till skillnad från vad lagstiftaren avsett²⁰⁸. Detta kan knappast anses ändamålsenligt ur ett processekonomiskt perspektiv och med beaktande av effektivitetssynpunkter. Därmed ska jag till näst undersöka, huruvida det vore möjligt att häva ABL 18:10, och därmed slopa möjligheten till att överklaga en legal skiljedom på rent materiella grunder. Fortsättningsvis kunde en legal skiljedom då klandras till följd av formella eller processfel, så som föreskrivs i LSF, men inte till den del skiljemännen avgjort frågan om lösenbeloppet och huruvida en lagbaserad inlösenrätt föreligger eller inte.

6.5 Ändamålsenligheten ur ett rättskyddsperspektiv

Till skillnad från den allmänna överklagningsprocessen i tre instanser överklagas tingsrättens beslut gällande en lagbaserad aktieinlösentvist direkt hos Högsta domstolen, förutsatt att denna beviljar besvärstillstånd.²⁰⁹ Tidigare kunde en legal skiljedom överklagas i allmän underrätt och därmed vidare i hovrätten och i Högsta domstolen. Detta medförde att en inlösentvist i teorin kunde vara föremål

²⁰⁶ se ovan 4.5, och RP 109/2005 rd, s. 176

²⁰⁷ Vetenskapens termbank 21.10.2015: *Oikeustiede:reformatio in peius -kielto*. (Exakt adress: http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:reformatio_in_peius_-kielto.)

²⁰⁸ RP 27/1977 rd, s. 116

²⁰⁹ RP 71/2013 rd, s. 6

för behandling i fyra instanser. Förfarandet med fyra instanser togs bort i och med helhetsförnyelsen av ABL 2006, i och med att det ansågs vara onödigt tungrott och tidskrävande.²¹⁰

Under en övergångsperiod skulle överklaganden över en legal skiljedom koncentreras till åtta i ABL specificerade tingsrätter.²¹¹ Denna forumbestämmelse kom att bli dispositiv i och med lagändringen 2010, och istället föreskrevs att tingsrätten på bolagets hemort var behörig att pröva överklaganden. Eftersom det i en inlösentvist ofta kan finnas flera parter som överklagar den legala skiljedomen, ansågs det ändamålsenligt att behandlingen av dessa koncentreras till en och samma tingsrätt och härigenom främja möjligheten att nå enhetliga avgöranden av flera olika överklaganden i samma tvist.²¹² Denna koncentring av behandlingen av överklaganden som berör samma legala skiljedom och samma inlösentvist måste anses välmotiverad och nödvändig ur parternas rättskyddsperspektiv. En sådan situation kan inte accepteras där en legal skiljedom genom omprövning i flera olika tingsrätter kunde leda till att tvisten för olika parter del avgörs på olika sätt. Detta skulle vara fallet om en tingsrätt, som skulle behandla en minoritetsaktieägares klagan, skulle ändra en legal skiljedom till den del lösenbeloppet bestämts, och än mer om en annan tingsrätt, som behandlar en annan ägares klagan, skulle anse att det överhuvudtaget inte föreligger någon lagbaserad inlösenrätt.

Genom en lagändring 2013 koncentrerades behandlingen av överklaganden över legala skiljedomar än vidare genom att i ABL 18:10.1 förordna att legala skiljedomar ska överklagas till Helsingfors tingsrätt som exklusivt forum. Bestämmelsen om att koncentrera överklaganden i inlösentvister till en enda besvärinstans, motiverades i lagens förarbeten med att en koncentrerad behandling av besvären gör domstolens verksamhet effektivare och bidrar till att öka domarnas sakkunskap i dessa till antalet rätt få besvärärenden, som redan

²¹⁰ se RP 109/2005 rd, s. 170

²¹¹ RP 109/2005 rd, s. 177

²¹² RP 227/2009 rd, s. 15-16

till största delen behandlas vid Helsingfors tingsrätt.²¹³ Domarnas kompetens och på så sätt även parternas rättsskydd ansågs kunna förbättras om överklagandet koncentrerades till en viss tingsrätt.²¹⁴ En prövning av legala skiljedomar på hovrättsnivå ansågs däremot inte medföra något mervärde ur ett rättsskyddsperspektiv. Detta motiverades framförallt genom att poängtera att legala skiljedomar vid stunden för lagändringen inte överhuvudtaget behandlades i hovrätter, och att domarnas erfarenhet och den sakkunskap den ger upphov till bland annat påverkas av hur många ärenden som behandlas.²¹⁵

De anförda motiveringarna för varför behandlingen av överklaganden av legala skiljedomar nationellt bör koncentreras till en enda instans ska anses godtagbara. Legala skiljeförfaranden är i sig på årsbasis rätt få till antalet,²¹⁶ och följaktligen är överklagandena av legala skiljedomar än färre.²¹⁷ Det är därmed förståeligt att en enskild domare kan ha det svårt att erhålla den specialkunskap som ett avgörande i en lagbaserad inlösentvist förutsätter.²¹⁸ Dock anser jag motiveringen för varför legala skiljedomar ska överprövas i tingsrätt istället för direkt i hovrätt stöda sig på ett något svagt underlag. De i förarbetena anförda motiveringarna stöder sig enbart på det faktum, att hovrätten vid tidpunkten för lagändringen inte alls handhade prövning av legala skiljedomar, och därmed saknade hovrättsdomarna den specialkunskap och kompetens, som eventuellt redan byggts upp hos de domare som handhar inlösentvister vid Helsingfors tingsrätt.

Ur ett rättsskyddsperspektiv vill jag dock här ifrågasätta, på vilka grunder en tingsrättsdomare, som eventuellt handhaft endast enstaka överklaganden av legala skiljedomar, har ansetts vara lämpad att överpröva en legal skiljedom, som avkunnats av skiljemännen, för ärendet särskilt utsedda sakkunniga? De legala skiljedomarna är i sig bindande och efter fastställelse verkställbara domar, i likhet med domar som förkunnats av tingsrätten. Jag anser härmed att det legala

²¹³ RP 71/2013 rd, s. 15

²¹⁴ *ibid*, s. 13

²¹⁵ *ibid*

²¹⁶ Centralhandelskammarens inlösenämnd

²¹⁷ RP 71/2013 rd, s. 12-13

²¹⁸ *ibid*, s. 13

skiljeförfarandet ska jämföras med en domstolsprövning i första instans i den mening, att överklaganden gällande legala skiljedomar i instansordning skulle hänföras hovrätterna. Lagstiftarens anförande om att hovrätterna, till skillnad från Helsingfors tingsrätt, vid tidpunkten för lagändringen skulle sakna nödvändig sakkunskap, kan inte anses vara en tillräcklig orsak för att behålla den nuvarande instansordningen. På grund av fåtalet överklaganden är denna sakkunskap även i dagsläget svår för enskilda tingsrättsdomare att erhålla, och en koncentration av ärendena till en viss hovrätt skulle endast skifta denna utmaning till domare i en högre instans, vilket knappast kan anses omotiverat.

7 AVSLUTANDE AVVÄGANDEN *DE LEGE FERENDA*

7.1 Sammanfattning och analys

I den finska rättsdoktrinen har det visats anmärkningsvärt stort intresse för den rättsdogmatiska systematiseringen av de processuella frågorna som hänför sig till det legala skiljeförfarandet, samt till analysen av motiven för dess särdrag och hur dessa tar sig i uttryck. Detta lär ha sin grund i att dessa processuella frågor nästan uteslutande endast är av relevans i förhållande till frågor som materiellt sett hör till aktiebolagsrättens kärnområde. Utan förståelse och intresse för dessa materiella samfundsriktiga frågor lär det knappast varken vara ändamålsenligt, eller till och med möjligt, att studera de processuella aspekter som hänför sig till aktieinlösen. Frågans präglad tvärdisciplinära karaktär framhävs vidare av de grundrättighetsfrågor som bör beaktas i de fall, då det genom lag föreskrivs att expropriation av egendom ska avgöras utanför det statliga domstolsväsendet.

I denna avhandling har jag först identifierat de fyra situationer i vilka en inlösenrätt kan uppstå direkt med stöd av lag. Tre av dessa hänför sig materiellt till de *exit*-rätter som minoritetsaktieägare erhåller till följd av ABL:s bestämmelser om minoritetsskydd. Den fjärde, och i praktiken mest utövade lagbaserade inlösenrätten motiveras utifrån allmänna effektivitetssynpunkter och utgörs av majoritetsaktieägarens rätt att under vissa omständigheter lösa in en maktlös minoritets aktieinnehav.

De tvister som föranleds av en av de ovan nämnda fyra lagbaserade inlösenrätterna ska avgöras i legalt skiljeförfarande i den ordning som föreskrivs i ABL 18 kap. I brist på ett specifikt skiljeavtal mellan parterna om att tvisten ska avgöras i konventionellt skiljeförfarande, utgör det legala skiljeförfarandet ett exklusivt forum för dessa lagbaserade inlösentvister. Till skillnad från vad som tidigare anförts av inhemska aktiebolagsrättsvetare²¹⁹, ska det inte anses möjligt att genom en skiljeklausul i bolagsordningen hänföra dessa lagbaserade inlösentvister till konventionellt skiljeförfarande på bolagsrättslig grund²²⁰. Detta föranleds i allt väsentligt av att de särdrag, som det legala skiljeförfarandet har i förhållande till det

²¹⁹ *Mähönen - Villa 2010*, s. 552-553

²²⁰ se motiveringen ovan under 3.4.3.2, samt *Pulkkinen*, s. 563 angående att rättsläget i detta hänseende varit oklart.

konventionella skiljeförfarandet, grundar sig på ABL:s syfte att skydda minoritetsrättigheter. Det går inte att i bolagsordningen på ett bindande sätt avvika från dessa tvingande minoritetskyddsbestämmelser, i de fall då en inlösentvist grundar sig på en lagbaserad inlösenrätt. Härmed kan det lagstadgade tvistlösningsforumet, det vill säga det legala skiljeförfarandet, vid lagbaserade aktieinlösentvister endast frångås som forum om den tryggade minoritetsaktieägaren frivilligt genom ett specifikt skiljeavta ger avkall på dessa rättigheter.

7.2 Det legala skiljeförfarandets ändamålsenlighet i allmänhet

Som ovan redogjorts grundar sig lagstiftarens val att hänföra tvister gällande lagbaserade inlösenrätter till legalt skiljeförfarande framförallt på det ökade rättsskyddsbehov, som inlösta minoritetsaktieägare har vid lagbaserat inlösen. Det legala skiljeförfarandet tillerkänner de inlösta minoritetsaktieägarna flera sådana processuella rättigheter, som de skulle sakna i ett annat tvistlösningsforum. Dessa rättigheter utgörs framförallt av rätten till representation av en god man²²¹ och det avvikande ansvaret för det legala skiljeförfarandets kostnader²²².

Vad gäller det legala skiljeförfarandets ändamålsenlighet betraktat ur ett mer allmänt rättsskyddsperspektiv, har frågan inte varit föremål för vidare studier i finsk lagberedning eller rättsdoktrin. I Sverige har frågan dock uttryckligen diskuterats i samband med reformen av SvABL år 2005. Under beredningen framgick att flertalet av de remissinstanser som tillfrågades, inte hade framfört några invändningar till det vid tidpunkten för reformen rådande systemet, vari lagbaserade inlösentvister avgjordes i legalt skiljeförfarande. Svea hovrätt framförde dock under remissrundan att det borde vara möjligt att i bolagsordningen föreskriva att en tvist skall prövas av allmän domstol i stället för av en legal skiljemannadomstol.^{223 224} Den svenska regeringens svar till Svea

²²¹ se ovan stycke 5.5.2.

²²² se ovan stycke 5.5.4.

²²³ Prop. 2004/05:85, s. 458

²²⁴ De omständigheter som enligt finsk rätt omöjliggör en sådan föreslagen ändring har sammanfattats ovan under 3.5

hovrätts förslag, som även tar fasta vid det legala skiljeförfarandets ändamålsenlighet i största allmänhet, löd enligt följande:

”Den ordning som gäller i dag (tvistlösning i legalt skiljeförfarande, författarens anm.) är väl inarbetad och har i huvudsak fungerat väl. Den innebär också vissa fördelar i förhållande till ett rent domstolsförfarande. En sådan fördel är att det typiskt sett är enklare att uppbringa den specialistkompetens som krävs i inlösentvister inom ramen för ett skiljeförfarande än inom ramen för ett domstolsförfarande. Ett skiljeförfarande är som regel också snabbare än ett domstolsförfarande, låt vara att – såsom Lagrådet har påpekat – förfarandet för utseende av skiljemän i inlösentvister medför att tidsvinsterna i sådana tvister är mindre än vad som normalt är fallet. Eftersom skiljenämndens avgörande får överprövas i allmän domstol, innebär reglerna samtidigt att man inte går miste om de rättssäkerhetsgarantier och den öppenhet som ett domstolsförfarande innebär. Enligt vår mening tillgodoser den nuvarande ordningen sålunda på ett rimligt sätt de olika krav som bör ställas på ett inlösenförfarande. Till detta kommer att ett system med två parallella processvägar skulle ge upphov till ett tämligen svåröverskådligt processuellt regelverk. Vi anser därför att inlösentvister även fortsättningsvis alltid skall prövas av skiljenämnd.”²²⁵

Den svenska regeringens motivering för varför det legala skiljeförfarandet även fortsättningsvis ska utgöra det bäst tillämpliga tvistlösningsforumet i inlösentvister, kan därmed komprimeras i tre huvudsakliga poänger. För det första ansågs det vara enklare att inom ramen för ett skiljeförfarande uppbringa den specialkompetens som krävs i inlösentvister, än inom ramen för ett domstolsförfarande. Detta argument kan väl godtas även i finsk kontext, eftersom skiljemännen enligt lag utses av Centralhandelskammarens inlösningsnämnd till följd av deras särskilt erkända sakkunskap. För det andra anses skiljeförfarandet vara en ändamålsenlig tvistlösningsmetod, eftersom skiljeförfaranden ofta är mer tidseffektiva än en prövning i domstol. Såsom angivits ovan under 6.4 stämmer även detta resonemang i utgångspunkt överens med läget i Finland.

7.3 Överklagandeinstitutionens ändamålsenlighet i synnerhet

Det tredje anförandet vad gäller möjligheten att överklaga en legal skiljedom och därigenom ompröva sakkunnigdomen i ett domstolsförfarande, är ändå i min mening motstridig med de två första argumenten, i varje fall betraktat i finsk

²²⁵ Prop. 2004/05:85, s. 458-459

kontext. Ur ett allmänt rättskyddsperspektiv hyllas först den specialkunskap som de sakkunniga skiljemännen kan tillföra den legala skiljedomen, medan de materiella slutsatserna som erhålls i detta sakkunnigavgörande, ändå kan omprövas av domare i allmän tingsrätt. För det andra prisas den snabbare process som medförs av tvistlösning i skiljeförfarande. Samtidigt ges varje minoritetsaktieägare, som är missnöjd med lösenbeloppet, varje incentiv att ompröva den legala skiljedomen i domstol, utan egen risk för varken kostnader eller rättsförlust.²²⁶ Dessa motsättningar föranleder mig att föreslå nedan angivna lagändringar *de lege ferenda*.

7.4 Förslag *de lege ferenda*

7.4.1 Legala skiljedomar ska inte kunna överprövas i materiellt hänseende

De processuella aspekterna av det legala skiljeförfarandet har inte varit föremål för någon desto mer utvärdering i den finska rättsdoktrinen. I denna studie har jag ändå stött på en del förbättringsförslag, som jag önskar framföra *de lege ferenda*.

Det legala skiljeförfarandet är som ett forum för rättskipning en säregen processuell konstellation, som väcker frågor av grundrättighetsintresse. Det legala skiljeförfarandet kan i utgångspunkt anses uppfylla de krav på att utgöra en opartisk och oavhängig tribunal, så som förutsätts enligt EMRK artikel 6(1) och EMD -praxis²²⁷. I och med att skiljemännen utses av Centralhandelskammarens inlösningsnämnd i lagenlig ordning, uppfyller den legala skiljemannarätten även kravet på att vara upprättad enligt lag. Med hänvisning till *Lithgow m.fl.* -avgörandet²²⁸ har till exempel *Pellonpää* ansett det möjligt att det legala skiljeförfarandet i sig som forum, kunde uppfylla kravet på att utgöra en opartisk och oavhängig tribunal som upprättats enligt lag.²²⁹ Även i utländsk doktrin har till exempel *Smits* anslutit sig till samma tolkning²³⁰. I och med att det legala skiljeförfarandet i inte idag uppfyller kravet på att utgöra offentlig rättegång, är det

²²⁶ se ovan 6.4

²²⁷ se ovan stycke 6.3.4, och likstämmt *Pellonpää m.fl.* s. 503-504

²²⁸ *Lithgow m.fl. mot Förenade kungariket*, 8.7.1986

²²⁹ *Pellonpää m.fl.*, s. 504

²³⁰ *Smits*, s. 93

dock klart att det rådande rättsläget kräver att en legal skiljedom ska kunna överklagas i ett forum, som uppfyller kravet på offentlighet.

Ur ett effektivitetsperspektiv anser jag det dock vara motiverat att utreda möjligheterna till en lagändring till denna del. Den rådande modellen, där en allmän tingsrätt omprövar avgöranden, som fattas av en särskilt utsedd sakkunnigtribunal, ter sig i mitt tycke vara bakvänd. Istället kunde det utredas, vilka möjligheter som finns för att göra rättegången i det legala skiljeförfarandet mer genomskådligt, så att förfarandet kunde uppfylla samtliga krav som uppställs för att förfarandet fullt ska utgöra rättvis rättegång i EMRK:s mening. En sådan lagändring skulle möjliggöra att slopa ABL 18:10, vilket i sak skulle innebära att slopa möjligheten till att överklaga en legal skiljedom på materiella grunder. Genom att på så sätt göra skiljemännens avgöranden gällande inlösentvistens materiella frågor slutliga, skulle betydande tidsinbesparingar uppnås då dessa besvärsprocesser skulle försvinna.

7.4.2 En viss hovrätt ska utgöra exklusiv besvärsinstans

Ovan föreslagna lagändring, som skulle innebära att ett beslut som fattas av en tribunal utanför det statliga rättsmaskineriet skulle vara slutligt, kan *ex ante* verka som ett radikalt förslag. Förslaget med att slopa överklagandeinstitutionen i sin helhet motiveras främst av effektivitetssynpunkter. Om överklagandeinstitutionen fortfarande vill bibehållas, är det dock i min mening nödvändigt att göra följande mer moderata lagändringar.

För det första - vad gäller en legal skiljedom, som uppkommit i legalt skiljeförfarande, ska såväl överklaganden på materiella grunder, som klander på formella grunder enligt LSF, avgöras koncentrerat i samma instans. Detta innebär i sak en kodifiering av Högsta domstolens prejudikat HD 2010:30.

Detta förutsätter en ändring av ABL 18:10, genom vilken lagstiftaren genom en *lex specialis* bestämmelse hänvisar även sådana klander på formell grund enligt LSF att avgöras i den instans, som är behörig att pröva ärendet med stöd av ABL 18:10. Som ovan anförts under 6.1 är det ohållbart att en legal skiljedom i första instans kunde prövas i olika tingsrätter. Genom sagda ändring skulle lagstiftaren

även klargöra det för tillfället oklara rättsläget²³¹ gällande vilken instans som utgör besvärinstans för en sådan tingsrättsdom, som avkunnats till följd av ett överklagande på materiella grunder respektive ett klander på formella grunder. Till skillnad från vad som inte nödvändigtvis är fallet i konventionella skiljeförfaranden, består skiljemännen i det legala skiljeförfarandet uttryckligen av särskilda sakkunniga. Härmed saknas det i min mening motsvarande behov för en omprövning av skiljedomen i tre instanser. Det legala skiljeförfarandet ska istället jämföras med en prövning i första instans inför domstol.

Det sistnämnda föranleder även ett andra förslag på lagändring. Då den sakkunnigdom som erhålls i det legala skiljeförfarandet bör jämföras med en tingsrättsdom, ska dessa i fortsättningen överprövas i högre instans, det vill säga hos hovrätten. Enligt hovrättslagen (1994/56) 2 § behandlar hovrätten i första instans mål som hänförs till den genom lag. En omprövning av en legal skiljedom som avgjorts av sakkunniga skiljemän, kan enklare motiveras om omprövningen sker i högre instans. De syften som anförts av lagstiftaren för att koncentrera överklaganden gällande inlösentvister till Helsingfors tingsrätt, det vill säga en ökad sakkunskap bland domarna, kan i full utsträckning uppnås även om dessa koncentreras på hovrättsnivå i en viss hovrätt. I denna avhandling tar jag inte vidare ställning till vilken av vårt lands fem hovrätter – Åbo, Helsingfors, Vasa, Rovaniemi eller Östra Finlands hovrätt, som skulle vara bäst lämpad för att fungera som exklusiv besvärinstans gällande överklaganden och klander av legala skiljedomar. Det naturliga alternativet kunde tänkas vara att koncentrera dessa processer vid Helsingfors hovrätt. Helsingfors hovrätt utgör exklusiv besvärinstans även för många andra slag av tvister, varvid ett sådant definitivt ställningstagande skulle förutsätta mer djupgående insikt i hovrättens resurser och möjlighet att fungera som forum även för denna slag av tvister.

7.4.3 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan konstateras att den rättskipning som sker i det legala skiljeförfarandet inför särskilt sakkunniga skiljemän ska anses vara fungerande och processekonomiskt effektiv. De processnormer som reglerar förfarandet tryggar även nödvändiga rättsskyddsgarantier. I första hand kunde rättskipningen i

²³¹ se ovan under 6.2 gällande diskussion om behörig domstol i andra instans

det legala skiljeförfarandet göras offentligt, varvid de grundläggande kraven för rättvis rättegång under EMRK artikel 6 kunde uppnås. Denna ändring skulle möjliggöra att slopa möjligheten enligt ABL 18:10 söka ändring i den legala skiljedomen på materiell grund, vilket skulle vara motiverat ur ett effektivitetsperspektiv.

I andra hand måste de nuvarande processnormerna gällande överklagande enligt ABL 18:10 och klander enligt LSF av en legal skiljedom förenhetligas. Dessa ska för det första koncentreras till en och samma besvärsinstans. För det andra ska en legal skiljedom, som fattas av särskilt utsedda sakkunnigdomare, jämföras med en prövning i första instans, varvid överklaganden och klander gällande dessa ska avgöras på hovrättsnivå.

Källa: Centralhandelskammarens inlösningsnämnd (tabell översatt från finska)

Varaktigheten för avslutade inlösenförfaranden under åren 2003-2014 (läge per 31.8.2015)				
År	medeltal dygn	medeltal mån	median dygn	median mån
2003	167	5	139	5
2004	219	7	176	6
2005	167	5	170	6
2006	217	7	207	7
2007	206	7	194	6
2008	230	8	174	6
2009	161	5	168	6
2010	112	4	115	4
2011	188	6	179	6
2012	160	5	175	6
2013	183	6	208	7
2014	159	5	80	4
	medeltal dygn	medeltal mån	median dygn	median mån
2003-2014	181	6	165	6